

T.C.

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’DE MANEVİ DANIŞMANLIK İLE İLGİLİ HAZIRLANAN

LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İÇERİK ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMEL TIRAŞ

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. NURULLAH AYDENİZ

BİLECİK, 2025

10538257

T.C.

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE MANEVİ DANIŞMANLIK İLE İLGİLİ HAZIRLANAN LİSANSÜSTÜ
TEZLERİN İÇERİK ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMEL TIRAŞ

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. NURULLAH AYDENİZ

BİLECİK, 2025

10538257

BEYAN

‘Türkiye’de manevi danışmanlık ile ilgili hazırlanan lisansüstü tezlerin içerik analizi’ adlı yüksek lisans tezi hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.			
DESTEK ALINMIŞTIR		DESTEK ALINMAMIŞTIR	x
Destek alındı ise;			
Destekleyen kurum;			
Desteğin Türü		Proje Numarası	
1. BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)			
2. TÜBİTAK			
Diğer;			
ETİK KURUL onayı var ise;			
ETİK KURUL karar tarih/sayı:		/...../.....	

EMEL TIRAŞ

...../...../2025

İmza

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasının yazılmasında, çalışmamı takip eden danışmanım Sayın Doç. Dr. Nurullah Aydeniz'e değerli katkı ve emekleri için teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Yüksek lisans eğitimi sürecimde desteklerini benden esirgemeyerek böyle bir teşekkür yazısı yazabilme imkânı sunan aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

Emel TIRAŞ

2025

ÖZET

TÜRKİYE’DE MANEVİ DANIŞMANLIK İLE İLGİLİ HAZIRLANAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İÇERİK ANALİZİ

İnsan, biyolojik bir varlık olmanın ötesinde, manevi ve ruhsal bir yapıya da sahiptir. Bu nedenle, bireyler hayatlarının çeşitli dönemlerinde karşılaştıkları problemlere çözüm bulabilmek için manevi danışmanlık hizmetine ihtiyaç duymaktadır. Son yıllarda, özellikle Batılı ülkelerde manevi danışmanlık ve rehberlik alanındaki çalışmalar dikkat çekici bir artış göstermiştir. Bu alandaki uygulamaların Batı’da belirli bir düzeye ulaştığı, sistemli bir şekilde yürütüldüğü ve kurumsallaştığı görülmektedir. Türkiye’de ise manevi danışmanlık alanının henüz yeni olduğunu söylemek mümkündür.

Bu çalışmada, Türkiye’de Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi’nde erişime açık olan ve “manevi danışmanlık” konusunu ele alan lisansüstü tezlerin içerik analizi yöntemiyle incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, bu alandaki akademik birikimi derinlemesine incelemek ve gelecekteki çalışmalar için bir temel oluşturmak açısından önemlidir. Çalışmada, incelenen tezler türleri, yılları, araştırmacıların cinsiyeti, danışmanların unvanları, tezlerin hazırlandığı üniversiteler ve bölümler, kullanılan amaçlar, yöntemler, veri kaynakları, veri toplama araçları, analiz yöntemleri, örneklem yöntemleri, elde edilen sonuçlar ve öneriler açısından değerlendirilmiştir. Araştırmada nitel yöntem tercih edilmiş ve içerik analizi kullanılmıştır.

Araştırma sonuçları, Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberlik alanında doktora tez sayısının sınırlı olduğunu, bu alanda lisans ve lisansüstü düzeyde eğitime ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir. Tezlerde genellikle nitel araştırma yöntemlerinin tercih edildiği, ancak bazı tezlerde veri toplama araçlarına dair bilgi eksikliği olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, manevi danışmanlık ve rehberlik alanında yasal düzenlemelerin yapılması gerektiği ve disiplinler arası çalışmaların teşvik edilmesinin önemli olduğu vurgulanmıştır. Sonuç olarak, bu alandaki akademik programların genişletilmesi, doktora düzeyinde tez çalışmalarının teşvik edilmesi ve manevi danışmanlık hizmetlerinin gelişimine yönelik desteklerin artırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Manevi Danışmanlık, Dini Danışmanlık, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik.

ABSTRACT
**CONTENT ANALYSIS OF GRADUATE THESES ON SPIRITUAL COUNSELING IN
TURKEY**

Humans are not only biological beings but also possess spiritual and moral dimensions. For this reason, individuals often require spiritual counseling services during various stages of their lives to address the problems they encounter. In recent years, there has been a notable increase in studies on spiritual counseling worldwide. Particularly in Western countries, spiritual counseling and guidance practices have reached a certain level of systematic application and institutionalization. In Turkey, the field of spiritual counseling can be considered to be in its nascent stages.

This study aimed to analyze graduate theses on "spiritual counseling" accessible through the National Thesis Center of Turkey's Council of Higher Education (YÖK) using content analysis. The study holds significance as it provides a comprehensive evaluation of the academic literature in this field and establishes a foundation for future research.

The theses were examined in terms of their types, publication years, researchers' genders, advisors' academic titles, universities and departments where they were prepared, objectives, methodologies, data sources, data collection tools, analysis methods, sampling techniques, findings, and recommendations. The study employed a qualitative research design, with content analysis used to evaluate the data.

The findings revealed that the number of doctoral dissertations in the field of spiritual counseling and guidance in Turkey is quite limited, indicating a need for undergraduate and graduate-level programs in this area. It was also found that qualitative research methods are predominantly employed in these theses, though some lacked information about data collection tools. Furthermore, the study highlighted the necessity of legal regulations related to spiritual counseling and guidance and emphasized the importance of interdisciplinary research in the field.

In conclusion, it is recommended to expand academic programs in spiritual counseling, encourage doctoral-level dissertation studies, and increase support for the development of this field.

Keywords: Spiritual Counseling, Religious Counseling, Spiritual Counseling and Guidance.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BEYAN	III
ÖN SÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ	vi
GRAFİKLER LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ	1
1. TEMEL KAVRAMLAR VE KURAMSAL ÇERÇEVE	4
1.1. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Tarihçesi	4
1.2. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Nedir?	6
1.3. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Amacı.....	8
1.4. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğe Duyulan İhtiyaç	10
1.5. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin İlkeleri	11
1.6. Dini Danışma ve Rehberliğin Başlıca Özellikleri	13
1.7. İlgili Literatür.....	13
1.7.1. Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar	13
1.7.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar.....	16
2. YÖNTEM.....	19
2.1. Araştırmanın Modeli.....	19
2.2. Veri Toplama Süreci	20
2.3. Verilerin Analizi	20
2.4. Geçerlik ve Güvenirlik	20
3. BULGULAR	23
3.1. Lisansüstü Tezlerin Türlerine Göre Dağılımı	23
3.2. Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı	23
3.3. Lisansüstü Tezlerin Araştırmacıların Cinsiyetine Göre Dağılımı	25
3.4. Lisansüstü Tezlerin Danışmanların Unvanlarına Göre Dağılımı.....	25
3.5. Lisansüstü Tezlerin Hazırlandıkları Üniversitelere Göre Dağılımı	26
3.6. Lisansüstü Tezlerin Hazırlandıkları Bölümlere Göre Dağılımı	28

3.7. Lisansüstü Tezlerin Amaçlarına Göre Dağılımı	29
3.8. Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Yöntemler ve Araştırma Desenlerinin Dağılımı	32
3.9. Lisansüstü Tezlerin Veri Kaynakları	34
3.10. Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Veri Toplama Araçları	35
3.11. Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Veri Analiz Yöntemleri	36
3.12. Lisansüstü Tezlerde Yapılan Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları	38
3.13. Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Örneklem Yöntemleri	39
3.14. Lisansüstü Tezlerin Ulaştığı Sonuçlar	40
3.15. Lisansüstü Tezlerin Dile Getirdiği Öneriler	42
4. TARTIŞMA VE YORUM	45
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	52
5.1. Sonuçlar	52
5.2. Öneriler	53
KAYNAKÇA	54
EKLER	61
EK-1: ÇALIŞMADA KULLANILAN MANEVİ DANIŞMANLIK ÜZERİNE HAZIRLANAN TEZLER	62
EK-2: ANALİZ FORMU	67

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 3.1. Lisansüstü tezlerin türlerine göre dağılımı	23
Tablo 3.2. Lisansüstü tezlerin hazırlandıkları üniversitelere göre dağılımı.....	27
Tablo 3.3. Lisansüstü tezlerin hazırlandıkları bölümlere göre dağılımı	28
Tablo 3.4. Lisansüstü tezlerin amaçlarına göre dağılımı	29
Tablo 3.5. Lisansüstü tezlerde kullanılan yöntemler ve araştırma desenleri	32
Tablo 3.6. Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Veri Kaynakları.....	34
Tablo 3.7. Lisansüstü tezlerde kullanılan veri toplama araçları	35
Tablo 3.8. Lisansüstü tezlerde kullanılan veri analiz yöntemleri	37
Tablo 3.9. Lisansüstü tezlerde yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışmaları	38
Tablo 3.10. Lisansüstü tezlerde kullanılan örneklem yöntemleri.....	39
Tablo 3.11. Lisansüstü tezlerin ulaştığı sonuçlar	41
Tablo 3.12. Lisansüstü Tezlerin dile getirdiği öneriler.....	43

GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa

Grafik 3.1. Lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı	24
Grafik 3.2. Lisansüstü tezleri hazırlayan araştırmacıların cinsiyetine göre dağılımı	25
Grafik 3.3. Lisansüstü tezlerin danışmanların unvanlarına göre dağılımı	26

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

MDR: Manevi danışmanlık rehberlik

YÖK: Yüksek Öğretim Kurumu

DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı

Vd: Ve diğerleri

Hız: Hazreti

GİRİŞ

İnsanlar, yaşamlarının çeşitli dönemlerinde farklı konularla ilgili olarak danışma veya rehberlik alma ihtiyacı hissedebilirler. Bu durum, bireylerin sorunlarını çözme, belirsizlikleri giderme veya daha sağlıklı kararlar alabilme gereksiniminden kaynaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle, rehberlik ve danışmanlık, insan yaşamının ayrılmaz bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının insanlık tarihi kadar eski olduğunu söylemek mümkündür. İnsanlığın varoluşundan itibaren, bilgili bir kişinin bilgiye ihtiyaç duyan bireylere yol göstermesi, bir tür rehberlik olarak sürekli şekilde devam etmiştir. Tarih boyunca, insanlar karşılaştıkları zorluklar ve sıkıntılı durumlar karşısında başkalarından yardım, destek ve tavsiye beklemişlerdir. Bu süreç, insanın sosyal ve manevi yönünün bir yansıması olarak değerlendirilebilir (Tan, 2011; Türk, 2018).

İlk insanın varlığından itibaren, peygamberler ve kutsal kitaplar insanlara doğru yolu göstermeye, onları iyiye, doğruya ve güzele yönlendirmeye çalışmıştır. Bu rehberlik, hakikatin anlaşılmasını sağlamayı ve bireylerin yaşamlarına olumlu katkılar sunmayı amaçlamıştır. İnsanlık tarihi boyunca meydana gelen hızlı değişim ve dönüşümlerle birlikte rehberlik ve danışmanlık faaliyetleri de gelişim göstermiştir. Farklı toplumların özelliklerine bağlı olarak, insanlara yol gösterme görevi zaman zaman bilge kişiler, filozoflar veya din adamları tarafından üstlenilmiştir. Toplumlar ve bu toplumların düzenleri zamanla değişim ve gelişim göstermektedir. Bu değişim süreci içerisinde bireyler, daha iyiye, daha güzele ve en doğruya ulaşmanın yollarını aramaktadır. İnsanların bu arayışları, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin yaşamlarımızda vazgeçilmez bir unsur olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, rehberlik sadece bireylerin ihtiyaçlarına yanıt veren bir süreç değil, aynı zamanda toplumların gelişimini destekleyen bir yapı taşıdır (Türk, 2018).

Sosyal bir varlık olan insan, hayatı boyunca birçok olay ve durumlarla karşılaşmaktadır. Teknolojik alanda meydana gelen hızlı gelişmeler küreselleşme ile birlikte tüm dünyada insanların yaşamlarına etki etmektedir. Bu durum insanların hayatlarına birçok kolaylıklar getirmesinin yanında yaşadıkları sorunların çözümünde yetersiz kalmaktadır. İnsan yaşamı için maddi ihtiyaçlarının karşılanması ne kadar gerekli ise manevi ihtiyaçlarının karşılanması da bir o kadar önemlidir. Bireyler maruz kaldığı psikolojik ve ruhsal sıkıntılar karşısında manevi desteğe ihtiyaç duyar hale gelmektedirler.

Dünya çapında sosyolojik, ekonomik, kültürel değişim ve gelişmelerin olduğu gibi ülkemizde de benzer gelişmeler olmaktadır. Bu durumun olumlu etkilerinin olmasının

yanında bir takım olumsuz etkileri de olmaktadır. Toplumun en önemli parçası olan insan ve insanın manevi yönü etki altındadır diyebiliriz. İnsanın yaşantısının ve hislerinin iyileştirilmesi için yapılan önemli çalışma alanlarından biri de bireylerin manevi yönüne hitap eden manevi danışmanlık çalışmalarıdır. Bu alanda ülkemizde bazı çalışmalar başlamış olup giderek arttığını söylemek mümkündür. Akademik anlamda alana ve alanda yapılacak olan çalışmalara katkı sağlayabilme düşüncesi bu araştırmanın çıkış noktası olmuştur.

Araştırmanın Konusu

Manevi danışmanlık ve rehberlik son yıllarda sıkça söz edilen ve giderek ihtiyaç duyulan bir alan olmaktadır. Bu noktadan hareketle manevi danışmanlık alanının gelişmesine katkı sağlamak için Türkiye’de manevi danışmanlık alanında yapılmış lisansüstü tezlerin içerik analizini yapmak amaçlanmıştır.

Manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamaları Avrupa ülkelerinde uzun yıllardan beri süregelmekte iken ülkemizde son yıllarda gündeme gelmeye başlamıştır. Özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı’nın (DİB) görevlendirdiği manevi danışmanlar başta olmak üzere birçok kurumlarda danışmanlık hizmeti verilmektedir.

Bu çalışmanın konusu manevi danışmanlık alanında yayımlanmış lisansüstü tezlerin çeşitli açılardan incelenmesidir. Böylece, manevi danışmanlık alanında yapılan tezlerin mevcut durumları tespit edilerek alana katkı sağlanmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, Türkiye’de Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) ulusal tez merkezinde erişim kısıtlaması olmayan ‘manevi danışmanlık’ konusunu ele alan lisansüstü tezlerin içerik analizi yapılarak incelenmesi amaçlanmıştır. Manevi danışmanlık ile ilgili tezlerin incelenmesi ile bu alanda eksikliklerin tespit edilmesi amaçlanmış, elde edilen sonuçların gelecekte bu alanda yapılacak çalışmalara ışık tutacağı ve araştırmacılara katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Araştırmanın Önemi

Manevi danışmanlık ile ilgili literatür incelendiğinde bazı çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Ancak yapılan çalışmalara bütüncül bir bakış açısıyla incelemelerin olduğu çalışmaya rastlanamamıştır. Lisansüstü tezler, yayınlanma tarihleri, üniversite ve anabilim dalı, amaç, kullanılan yöntem, veri toplama araçları, veri analiz yöntemleri, örneklem,

örneklem grupları, anahtar sözcükler, ulaşılan sonuçlar, yapılan öneriler, kullanılan kaynaklar bakımından detaylı incelenerek içerik analizi yapılacaktır. Bu incelemeyle gelecekte manevi danışmanlık ile ilgili yapılacak çalışmaların daha özgün, daha yenilikçi olabilmesi için bu alana katkı sunmak hedeflenmektedir. Bu çalışma ülkemizde manevi danışmanlık alanında neler yapıldığı ve ileri zamanlarda neler yapılabileceğinin ortaya konulabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Problem Cümlesi

Bu çalışmada “Türkiye’de Manevi Danışmanlık konu alanı ile ilgili hazırlanmış lisansüstü tezlerin eğilimleri nelerdir?” sorusuna cevap aranmaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

- Araştırma, YÖK ulusal tez merkezi veri tabanında sadece Türkçe yazılmış ve erişime açık olan tezlerle sınırlıdır.
- Tez tarama işlemi ‘manevi danışmanlık’ anahtar kelimesi ile sınırlandırılmıştır.
- Bu araştırmada ‘Manevi Danışmanlık’ konu alanıyla ilgili yayınlanmış olan tüm onaylı tezlere ulaşıldığı ve bu tezlere ait bilgilerin eksiksiz ve doğru girildiği varsayılmaktadır.

1. TEMEL KAVRAMLAR VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Tarihçesi

Birçok bilimin olduğu gibi psikoloji biliminin de tarihçesi çok eskiye dayanmaktadır. Aslından bütün sosyal ve beşeri bilimlerin insanlık tarihi kadar eski olduğunu söylemek mümkündür (Özoğul, 2020). Bu noktadan hareketle manevi danışmanlıkla ilgili olarak Coşkunsever “*Manevi danışmanlık faaliyetleri insanlık tarihi kadar eskidir*” ifadelerini kullanmıştır (2018: 179). Her bilimin insanın ihtiyaçlarından kaynaklı geliştiği düşünülürse Manevi Danışmanlık da insanın dini, manevi ve ruhsal gereksinimlerini giderebilmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Günümüzde birçok kurum ve kuruluş aracılığıyla sağlanan manevi danışmanlık ve rehberlik (MDR) hizmetleri ile ilgili çalışmaların temeli batıda 20. Yüzyılın başlarında atılmıştır (Sözcün, 2017, 208).

Batıda Rehberlik ve danışmanlık faaliyetlerinin oluşumu ve gelişimi zamanla kiliseyi de etkilemiştir. Çünkü kilisenin amaçlarından biri de halkın din kaynaklı psikolojik sorunlarına çözüm bulabilmektir. O dönemlerde Hristiyan din adamları danışma ve rehberlik faaliyetlerine katılmak için çalışma başlatmışlardır. Kiliseden başladıkları danışmanlık çalışmalarını hastanelere ardından da diğer sosyal kurumlarda icra ederek genişletmeye çalışmışlardır. Böylelikle dini konularda yardım faaliyetleri hem kilise içinde hem de kilise dışında daha sistemli ve daha yaygın bir şekilde ulaşmıştır. Papazlar mümkün olduğunca her ortamda dini/manevi rehberlik ve danışmanlık çalışmalarına hız kazandırmışlardır. Böylelikle ‘pastoral care’ olarak adlandırılan dini danışma alanı oluşmuştur (Cebeci, 2010).

Manevi danışmanlığın tarihini incelediğimizde Hristiyanlığın ilk zamanlarına dayandığı görülmektedir. Başta Avrupa ülkelerinde sistemli ve kurumsal bir tarzda insanlara sağlanan bir destek faaliyeti olarak ortaya çıkmıştır. Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sadece Hristiyanlık geleneklerine özgü olduğu söylenemez. Türk-İslam tarihi ve kültürüne bakıldığında manevi bakım ve danışmanlık faaliyetlerinin bir parçası olan birçok ilke, emir, tavsiyelerin olduğu görülmektedir (Şahin, 2020).

İslam kültürüne baktığımızda psikolojik destek hizmetlerinin, manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarının çok eskiye dayandığı söylenebilir. İslamiyet’in ilk yıllarında insanlar karşılaştıkları sorunların çözümü için Hz. Peygambere danıştıkları, sonraki dönemlerde de din adamlarından dini rehberlik yardımı alma geleneğinin devam ettiği görülmektedir. Bununla birlikte Müslüman-Türk kültürüne baktığımızda ruhsal sıkıntıları

olan insanlara özel ilgi ile yaklaşılmış, onların iyileşebilmesi için hastaneler kurulmuş, musiki yoluyla tedavileri amaçlanmış ve çeşitli rehabilitasyon destekleri sağlanmış. Aynı dönemde Avrupa’da ise ruhsal problemlili insanlar, içlerine şeytan girmiş düşüncesiyle toplumdan dışlandıkları, dövüldükleri ve çeşitli işkencelere maruz kaldıkları görülmektedir (Er, 2001; Şenbaş, 2019).

Tarihimizde, kültürümüzde ve geleneklerimizde rehberlik etmek, yol göstermek, danışmak kısacası dini-manevi danışma ve rehberlik her dönemde olagelmıştır. Dolayısıyla psikolojik danışma, manevi danışma faaliyetleri açısından gerekli bilgi ve donanımına sahip olduğumuzu bu alanın izlerinin eskiden beri taşıdığımızı söyleyebiliriz. Üstelik geçmişte ruhsal sorunların giderilmesi noktasında yapılan uygulamaların günümüz insanına hitap eder nitelikte olduğunu ifade edebiliriz. Buna karşın bu alanla ilgili bazı kavramların bizden önce bilimsel literatüre girmiş olması özellikle batı ülkelerin bilimsel çalışmalar konusunda bizden önceymiş gibi görünmesi tartışılmalı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebepten ötürü manevi danışmanlık ile ilgili bilimsel çalışmalara ve uygulamalara daha fazla önem gösterilmesi gerektiği söylenebilir.

Geçmişten günümüze ülkemizde manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarına bakıldığında son zamanlarda araştırmacıların yoğun ilgi gösterdikleri ve çalışmaların hız kazandığı söylenebilir. Ülkemizde manevi danışmanlık ve rehberlik alanında akademik çalışmalar ve uygulamaların yakın dönemde başladığı görülmektedir. Sağlık bakanlığının 224 sayılı kanununun ikinci maddesinde sağlık hizmetlerinin tanımı yapılmış olup bu tanımda hastaların tedavi edilmesinin yanında onların bedeni ve ruhi kabiliyetlerinin, melekeleri azalmış olan hastaların iyileştirilmesi vurgulanmıştır (www.mevzuat.gov.tr). Buradan şunu anlayabiliriz ki, insanoğlunun bazı rahatsızlıklarının giderilmesinde sadece bedensel, fiziksel olarak incelenmesinin yanında ruhsal ya da manen bir yaklaşımın da olması gerektiği görülmüyor. Böylelikle manevi danışmanlık ve rehberliğin gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

Türkiye’de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (MDR) alanının doğuşunu ‘dini danışma ve rehberlik’ kavramlarının ilk kullanılmaya başlandığı zaman olarak kabul edersek 1997 yılını belirtebiliriz. O yıl içerisinde Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde danışmanlığını Mualla Selçuk’un yaptığı iki yüksek lisans tezi literatürde yerini almıştır (Söylev, 2015).

Ülkemizde 2012 yılında Ankara’da düzenlenen “Din Psikolojisi ve Manevi Bakım Çalıştayı” MDR alanının gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Diğer yandan 07 Ocak 2015 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) ve Sağlık Bakanlığı arasında *Hastanelerde Manevi*

Destek Hizmeti sağlamaya yönelik protokol imzalanmıştır. Söz konusu protokolde sağlık bakanlığına bağlı hastanelerde bulunan hastalara, hasta yakınlarına, hastane çalışanlarına bulundukları şartlar dikkate alınarak iyileşmelerini sağlamak amacıyla moral, motivasyon, manevi destek vermek amacıyla manevi danışmanlık hizmeti sunulması hedeflenmiştir. Ayrıca protokolde ortak görev ve sorumluluklar şu şekilde belirlenmiştir;

- Bu alanda görevlendirilen personellere uygun eğitim müfredatı belirlemek, hizmet içi eğitimler sunmak ve başarılı olanlara sertifika vermek,
- Manevi danışmanlık hizmetlerinin daha etkin yürütülebilmesi için ortak çalışma programı hazırlamak, bu programı belirli aralıklarla değerlendirmek ve raporlaştırmak,
- Kurumlarda bulunan ibadethanelerin daha kolay ulaşılabilir ve kullanılabilir hale getirmek,
- İlgili birimlerde uygulanan eğitim programlarını geliştirmek, değerlendirmek ve eğitim materyalleri temin etmek,
- İmkanlar dahilinde kütüphanelere erişimi kolaylaştırmak, ilgili yayınları ücretsiz olarak birimlere ulaştırmak.

Sağlık bakanlığı ve DİB'nin ortaklaşa hazırladığı bu protokolün yanında çeşitli bilimsel toplantıların gerçekleştirilmesi, üniversitelerde sertifika programlarının oluşturması bu alanın öneminin başlıca etkenlerindendir. Sunulan manevi danışmanlık hizmetlerinin niteliğinin belirlenmesi ise akademik çalışmaların neticesinde sağlanacaktır (Yenen, 2017).

1.2. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Nedir?

Manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamaları ülkemizde tam olarak bir yapıya ulaşamamış ve bazı noktalarda netlik kazanamamıştır (Türk, 2018). MDR konusu ile ilgili çalışmalar incelendiğinde isimlendirme konusunda dahi henüz ortak bir dil oluşturulamadığını söylememiz mümkündür. MDR'nin ilgili literatürde farklı kullanımları yer almaktadır. Manevi danışmanlık ve rehberlik kavramının yerine, pastoral bakım, manevi bakım, manevi destek, manevi rehberlik, dini danışmanlık gibi kavramların kullanıldığı görülmektedir (Kılınçer, 2017). Ortak bir tanımın henüz yapılmamasına karşın, Mesleki Yeterlilik Kurumu 25.10.2019 tarihiyle resmi gazetede meslek standartlarını belirtirken 'Manevi Danışman' ifadesini kullanmıştır. Ayrıca manevi danışmanlık ve rehberliği, kişilerin inanç dünyalarının

yaşantılarına etkilerini bilmelerine yardımcı olmalarını, danışanların karşılaştığı sorunlarla başa çıkmalarında modern danışma teknikleriyle dini manevi yöntemlerin bütüncül bir şekilde kullanılarak, danışanların problemlerinin giderilmesi ve hedeflerine ulaştırılması konusunda yapılan danışmanlık hizmeti olarak tanımlamıştır (Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2019).

Son zamanlarda yapılan çalışmalarda maneviyat konuları üzerine yoğunlaştığı ve maneviyat kavramının farklı yansımaları görülmektedir. Amerikan Psikoloji Derneği ‘Din Psikolojisi’ bölümünün adını ‘Din ve Maneviyat Psikolojisi’ olarak değiştirdiğini duyurması bunun bir göstergesidir (Düzgüner, 2018).

Manevi danışmanlık, din ve psikoloji alanında bilgili ve donanımlı uzmanlar tarafından sağlanan, bedensel ve zihinsel ihtiyaçlar ile birlikte ruhsal ihtiyaçlara da odaklanan, danışanlara sunulan bir yardım ve destek hizmetidir (Özkan, 2017).

Manevi danışmanlık, dinsel terimlerin kullanılmasıyla, sosyolojik-psikolojik-teolojik alanları kapsamında beden, zihin ve ruh olarak bütünlük sağlayarak sunulan yardım faaliyetlerinin tamamıdır (Schlauch, 1985).

Lartey (1993) ise, manevi danışmanlık ile ilgili görüşlerini şu şekilde açıklamaktadır. Sözlü ya da sözsüz, doğrudan ya da dolaylı, gerçek ya da sembolik iletişim tekniklerinin uzman kişilerce kullanılmasıyla, bireylerin kaygı ve problemlerinin giderilmesi, azaltılması ve bunlarla başa çıkmayı öğrenebilmesi ve bireylerin toplumla uyumlu gelişimlerinin sağlanabilmesi için amaçlanan yardım faaliyetlerinin bütünüdür.

Koç (2012) yaptığı çalışmada manevi danışmanlığı, bireye sunulan bir danışmanlık hizmeti olduğunu ve kişinin bireysel açıdan doğrularını bulmasını destekleyen bir yardım süreci olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte manevi danışmanlık uygulamalarının psikoterapi ve psikolojik danışmanlık ile kullanılan yöntem ve teknikler açısından temelde benzer olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca manevi danışmanlık, danışanların ruhsal ve manevi bütünlüğünü sağlarken, onların yaşadığı korku, stres, kaygı, üzüntü gibi durumlarla başa çıkmalarına olanak tanımaktadır.

Manevi bakım kişilere sunulan inanç ve din desteğidir. İnsanların yaşadığı üzüntü, korku, yalnızlık, ümitsizlik gibi durumlarda ya da ani kriz durumlarında (hastalık, afet, mahkumluk, ameliyat vb.) onların yanında olmak, din ve inanç yönünden destek sağlayabilmek, soru ve sorunlarını anlayıp yol göstermek, yaşamlarına yeni bir anlam

katabilmelerini sağlamaktır. Bireylere sağlanan bu destek profesyonel, resmi ve uzman kişiler tarafından yapılmaktadır. Hapishane, hastane, askeriye ve bakım kurumları gibi pek çok kurumda görevli bu kişilere manevi danışman, dini danışman, manevi rehber gibi isimlendirmeler yapılmaktadır (Karagül, 2012).

Manevi danışmanlık ve rehberlik bir süreç olmakla beraber, bireyin yaşamı boyunca önemsediği unsurları fark edebilmesi, kendini anlayıp keşfedebilmesi, kendi inanç dünyasının yaşantısına etkilerini bilmesine destek olmaktır (Düzgüner, 2020).

Benzer bir tanımlamayı da Altaş (2000) şu şekilde yapmıştır. Danışanın çevresindeki bireylerle ilişkilerinde olumsuz durumlarının tanı ve tedavi süresinde, psikolojik danışma teknikleri ve dinsel kaynaklardan yararlanarak, olumlu davranış değişikliğine yönlendirilmesi ve teşvik edilmesidir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik ile ilgili tanımlar incelendiğinde genel olarak, insanların karşılaştığı olumsuz durumların, beklemediği ani gelişen olayların kötü etkilerini ortadan kaldırması ya da en aza indirilebilmesi, danışanların durumlarını kabullenerek bu durumlarla başa çıkabilmesi için dini ve inanç değerleri çerçevesinde onlara sağlanan bir destek süreci olduğunu söylememiz mümkündür.

1.3. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Amacı

Sosyal bir varlık olan insanın biyolojik ve sosyolojik ihtiyaçları olduğu gibi manevi ihtiyaçları da söz konusudur. Toplumun bir parçası olan bireyler yaşantıları boyunca karşılaştığı doğal afetler, kazalar, hastalıklar, ölümler gibi durumlarda manevi desteğe gereksinim duyarlar. Bu süreçte kendini ve kendi yaşantısını anlamlandırma çabasına girerler. Böylelikle birey karşılaştığı olayları ve hayatını anlamlandırarak bir takım çözüm yollarına ulaşabilir (Belen, 2014).

Batı ülkelerine baktığımızda manevi danışmanlık hizmetleri çok daha geniş alanlarda uygulanmaktadır. Örneğin, tedavisi mümkün olmayan hastalığı olan hasta ve yakınlarına, siddet görmüş kişilere, manevi olarak boşluğa düşmüş bireylere, toplumla uyum sağlama konusunda sorunlu bireylere, mahkumlara yönelik iyileştirme faaliyetleri yürütülmektedir (Koç, 2012).

Manevi danışmanlık faaliyetlerinin daha etkin bir hale getirilmesiyle insanların yaşadığı ruhsal sorunların azaltılması mümkün olabilir. İnsan psikososyal bir varlık olması

nedeniyle manevi olarak ihtiyaç hissetmektedir. Danışma hizmetlerinin uygulanmasıyla kişilere birtakım fırsatlar sunularak olumsuz yaşam koşullarının etkisi en aza indirilmesi amaçlanır (İşbilici, 2020).

Manevi danışmanlık ve rehberliğin amaçlarından birisi bireyin kendini gerçekleştirmesine fırsat sağlamaktır. Bunu sağlayabilmek için de insanın hem maddi hem manevi yönlerinin dikkate alınması gerekmektedir. Allah insanı en güzel şekilde yaratmıştır. İnsan yaratılış amacını ve yaratıcısını bilirse hayatını anlamlandırabilmesi kolaylaşabilir. Yaratıcısını ve yaratılış amacını unutan insan, iyilikten ve iyi davranışlardan uzaklaşarak kötülüğe ve kötü davranışlara meyletmektedir (Ocak, 2024). İnsanı bu durumdan uzaklaştırabilmek için manevi danışmanlık hizmetlerine şiddetle ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca bireyin kendisi için ve içinde bulunduğu toplum için manevi danışmanlığın ne kadar elzem olduğu tartışılmaz bir gerçektir.

Diğer yandan benzer bir şekilde dini danışmanlığın amaçları aşağıdaki şekilde sıralanmıştır (Yılmaz, 2012).

- Danışanın davranışlarının nedenleriyle birlikte anlayıp doğru değerlendirmelerde bulunmasını kolaylaştırmak ve bu konuda yardımcı olmak,
- Danışanın öncelikle kendisinin sonra da çevresindeki kişilerle sorun oluşturan yönlerinin farkına varmasına yardımcı olmak,
- Danışanın yaşadığı sorunların nedenlerini mantıklı ve ölçülü şekilde görebilmesini sağlamak,
- Danışanların ve onların ailelerinin kendilerini tanımalarına yardımcı olmak, bu sürece katkıda bulunmak.

Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin genel amacı, dini ve manevi kaynakların kullanılması suretiyle problem yaşayan insanların sorunlarını tespit ederek çözüm fırsatı sunmak, yaşam kalitesini arttırarak devamlılığını sağlayabilmektir. İnsanın ruhu için büyük güç kaynağı olan Allah'a yönelerek insandaki mevcut potansiyeli harekete geçirmek ve karşılaştığı problemleri çözebilmesine, karşılaştığı güçlükleri aşabilmesine yardımcı olmaktır. Bu hizmetlerin bir diğer amacı da bireyin önce kendini tanıyıp anlaması, gerçekçi bir benlik kazanması, kendini koşulsuz bir şekilde kabul ederek gizil güçlerinin farkına varması ve böylece kendisiyle ve çevresiyle uyum sağlayabilmesi ve mutlu olmasıdır (Aydın & Üzümlü, 2023).

1.4. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğe Duyulan İhtiyaç

Geçmişten günümüze kadar insanoğlu her çağda çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Bu durum karşısında ise manevi bir arayış içinde çare aramaya çalışmıştır. Teknolojik alanda yaşanan hızlı gelişim ve değişimler, toplumsal değerlerin kaybolmaya yüz tutması, bireylerin mensup olduğu dine ait gereklilikleri uygulamamaları gibi sebeplerle insanlar günümüzde manevi bir boşluğa düşmektedirler. Bundan dolayı son yıllarda maneviyat ile ilgili çalışmalar giderek artmaktadır (Gökmen, 2021).

Diğer yandan dünyada yaşanan olaylar da manevi danışmanlık ve rehberliğe duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Dünyanın çeşitli ülkelerinde görülen gelir adaletsizliği, ekonomik sorunlar, kıtlıklar, savaşlar ve toplumsal sorunlar insanlar üzerinde psikolojik ve manevi problemlere yol açabilmektedir. Dolayısıyla insanlar büyük ölçüde belirsizlik, güvensizlik ve huzursuzluk içindedirler (İşbilici, 2020).

Manevi danışmanlık uygulamalarının tarihine bakıldığında ortaçağ dönemlerine kadar uzandığını söyleyebiliriz. Bu uygulamaların amacı bireylerin psikolojik açıdan iyi olabilmelerinin sağlanabilmesi ve sürdürülebilmesi için manevi yönlerin ön planda tutularak alternatif çözüm yollarının gösterilmesidir. Başta Hristiyanlık olmakla birlikte bir çok dinlerde kültürel ve dinsel öğeler manevi danışmanlık uygulamalarında izler taşımaktadır. Ülkemizde son yıllarda hızla gelişen ve ihtiyaç haline gelen manevi danışmanlık uygulamalarında toplumumuzun dini, kültürel ve inanç değerlerine uyumlu modellere gereksinim olduğunu belirtebiliriz (Nural & Tosun, 2023).

Batı ülkelerinde ‘pastoral counseling’ ve ‘pastoral care’ şeklinde ifade edilen manevi-dini danışmanlık 20. yüzyılın ilk yıllarında başlayan bir danışmanlık faaliyetidir (Dilen, 2019). Ülkemizde 20. ve 21. yüzyılda daha etkili olmaya başlayan manevi danışmanlığın önemi giderek yükseliş göstermektedir. Bu alanda sunulan danışmanlık hizmetlerinin daha verimli ve daha kaliteli hale getirebilmek için manevi ihtiyaçların dikkate alınması gerekmektedir (Öktem, 2023).

Türkiye’ de manevi danışmanlık ve rehberlik alanında son yıllarda daha fazla araştırma ve uygulamaların yapıldığı, her geçen gün daha da gelişen ve ilerleme gösteren bir alan olarak varlığını sürdürmektedir (Kanca, 2022; Taş, 2023). Birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de modernleşmenin toplum üzerinde bir takım etkileri olmaktadır. Başta aile ve akraba ilişkilerinin zayıflaması, birliktelikten ziyade bireyselleşmeye doğru bir yaşam tarzının

oluşmaya başlaması, buna bağlı olarak bireylerin yalnızlaşması, duygularını paylaşacak kişiler bulamaması gibi durumlar söz konusudur. Modernleşen toplum bireylerin ruh dünyasında çelişkilere neden olmaktadır. Ayrıca dini/manevi sorunlara sahip bireyler danışmanlık desteği almak istediklerinde bu alanda uzman danışmanlara ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ve benzeri durumlar manevi danışmanlık ve rehberlik alanında çalışmaların hızlanmasına ve öneminin artmasına yol açmıştır (Taş, 2023). MDR alanının ve bu alanla ilgili faaliyetlerin gerekliliği birçok araştırmacı tarafından dile getirilmektedir. Bu gereklilikleri şu şekilde ifade edebiliriz (Ok, 2008; Özdoğan, 2006; Söylev, 2014).

- Danışanların yaşadıkları sorunlar karşısında dini çözümler arayışında olmaları,
- Bazı danışanların dini inançlarından dolayı kendilerinin psikologlar ya da psikiyatristler tarafından anlaşılamayacaklarını düşünmeleri ve çekinmeleri,
- Çeşitli inanç ve düşüncelere sahip bireylerin de manevi danışmanlığa ilgi duymaları ve talep etmeleri,
- Danışanların istedikleri danışmanı seçme haklarının olması,
- Bazı danışanların dini/manevi konularda yaşadığı durumların olması, buna bağlı olarak da psikologların dini/manevi konularda bilgilerinin zayıf olması,

Bu ve benzeri durumlar göz önüne alındığında manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarının gerekliliği bir kez daha anlaşılmaktadır.

1.5. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin İlkeleri

Manevi danışmanlık ve rehberlik sürecinde uyulması gereken ilkeler diğer danışmanlık ve rehberlik ilkeleriyle büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bu ilkeler genel olarak şunlardır:

- Danışan ve danışman saydam (içten) olmalıdır. Görüşmenin olumlu yönde ilerleyebilmesi ve bireyin kendini olduğu gibi anlatması sağlanmalıdır (Söylev, 2014).
- Danışman karşısındaki kişiyi olduğu gibi kabul ederek önyargısız yaklaşmalıdır. Danışanı sevdiğini, saydığını, onu anladığını jest, mimik ve sözleriyle hissettirmelidir (Yılmaz, 2012).

- Empatik yaklaşım sergilenmelidir. Danışman danışanın bakış açısıyla onun duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışmalıdır (Söylev, 2014).

- Danışman danışma faaliyetleri boyunca karşılıklı iletişimin gerçekleşebilmesi için saydam ve somut ifadeler kullanmalıdır. Soyut ve üstü kapalı ifadelerden kaçınmalıdır. Danışanı tam olarak anlamak ve sorunun tespiti için somutluk çok önemlidir (Şimşek, 2019).

- Danışman danışma faaliyetlerinin gizliliğine dikkat etmelidir. Danışanın hak ve özgürlüklerine saygı göstererek mahremiyeti korumalıdır (Kanger, 2015).

- Danışan kendini baskı altında hissetmemelidir. Danışma sürecinde kendini rahat hissetmeli ve sorunlarını olduğu gibi anlatabilmelidir (Şimşek, 2019).

- Danışma sürecinde verimli bir danışma ortamının oluşturulabilmesi için danışmanın tutarlı olması ve karşısındaki kişinin güvenini sarsmamalıdır. Güven ortamı oluşturularak danışanlar duygularını açıkça dile getirebilmelidir (Yılmaz, 2012).

- Danışman aktif bir dinleyici olmalı, danışmanlık becerilerine sahip olmalı, sonuca ve faydaya odaklanmalıdır (Kanger, 2015).

Başar (2009) yukarıda bahsedilen ilkeleri destekler nitelikte şu noktalara dikkat çekmiştir;

- Danışman danışma sürecindeki gizliliğe özen göstermelidir.
- Danışman danışanı ile arasındaki sınırlılıkları bilmeli ve dikkat etmelidir.

- Danışman danışma faaliyetleri süresince gerekli olmayan konulara ve ayrıntılara girmemelidir.

- Danışman danışanı daha iyi anlayabilmek adına onunla empati kurabilmelidir.

- Danışman danışma süreci boyunca sabırlı olabilmeli ve dürüst davranmalıdır.

Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin daha etkin ve daha verimli olabilmesi için yukarıda belirtilen ilkelerin dikkate alınması çok önemlidir.

1.6. Dini Danışma ve Rehberliğin Başlıca Özellikleri

Dini danışmanlığın temel ilkeleri diğer rehberlik ve danışmanlık ilkeleri ile genel olarak benzerlik gösterse de çeşitli farklılıkların olduğunu söyleyebiliriz. Dini danışma ve rehberlik sürecine ait bazı özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

- Dini danışma ve rehberlik hizmetleri, vaaz, hutbe ya da nasihat etme şeklinde olmayıp karşılıklı güven ve saygının esas olduğu bir süreçtir.
- Dini danışma ve rehberlik faaliyetlerinde bireyin sadece dini ve manevi sorunları değil onun sosyal, duygusal, fiziksel gelişimleri ele alınarak her konuda yardımcı olabilmek amaçlanır.
- Dini danışma ve rehberlik uygulamalarının her aşamasında bireye acımak ve onun sorununu çözmek değil ona gerekli manevi desteği sağlayarak kendi problemlerini çözebilme becerisi kazandırmak çok daha önemlidir.
- Dini danışma ve rehberlik danışanların istek ve sorunlarına hızlı bir şekilde cevap veren bir imkana sahip değildir. Danışanın bu süreçte kararlı bir şekilde kendiyle ilgili bazı sorumlulukları yerine getirmesi gerekmektedir.
- Dini danışma ve rehberlik faaliyetlerinin sadece problemli kişilerle, sorunu olan bireylerle yürütüldüğü düşünülmemelidir. Her birey dini danışmanlık ve rehberlik talebinde bulunabilir.
- Dini danışma ve rehberlik faaliyetleri, danışanı terbiye etme, disiplin altına alma ya da cezalandırma değildir (Cebeci, 2010).

Bireylerin manevi ve rehberlik alanında ihtiyaç duyduğu yardım desteğini sağlayabilmek için bu alanın özelliklerini hem teorik hem uygulama noktasında iyi bilinmesi ve çalışmaların titizlikle yürütülmesinin gerekli olduğunu söylememiz mümkündür.

1.7. İlgili Literatür

1.7.1. Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar

Manevi danışmanlık alanında yapılan en güncel tezlerden biri ‘*Kadın konukevlerinde sunulan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri üzerine nitel bir çalışma*’ adlı tezdır. Bu çalışmada kadın konuk evlerinde görev yapan manevi danışmanların görüşleri alınarak manevi danışmanlık hizmetlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcılarını 21 manevi danışman oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu ile

toplanmıştır. Elde edilen verilerin analizinde betimsel ve içerik analiz yönteminden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda manevi danışmanların etkin ve özverili bir şekilde danışmanlık hizmetleri sunmaya çalıştıkları görülmüştür. Ayrıca bu kurumlarda görev yapan manevi danışmanların özel, hizmetiçi ve süpervizyon eğitimlerine ihtiyaç duydukları belirtilmiştir (Öcak, 2024).

2024 yılında Kurt yaptığı '*Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında manevi danışman ile sağlık personeli arasındaki multidisipliner çalışma: Hollanda örneği*' adlı araştırmada Hollanda'da sunulan manevi danışmanlık hizmetlerini irdelemiştir. Hollanda'da hastanelerde görevine devam eden 10 manevi danışman ve 11 sağlık çalışanı ile mülakat yöntemini kullanarak veri toplamıştır. Araştırma sonucunda Hollanda'da manevi danışmanlık alanında kurumsal ve kapsamlı bir sistemin uygulandığını, farklı uzmanlık alanlarının koordineli bir şekilde çalışmalarını geliştirdiklerini belirtmektedir (Kurt, 2024).

2024 yılında Mutlu tarafından yapılan '*Göç eden geleneksel toplumlarda manevi danışmanlık: Ahıskalı Türkler örneği*' adlı çalışmada çeşitli zamanlarda zorunlu göç yaşayan Ahıskalı Türklerin göç esnasında ve sonrasında almış oldukları manevi danışmanlık desteklerini incelemiştir. Bununla birlikte Ahıskalı Türklerin sahip olduğu manevi değerleri tespit ederek topluma yansımalarını incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın verileri sözlü tarih çalışması ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Toplanan veriler betimsel ve içerik analizi yapılarak incelenmiştir. Çalışma sonucunda Ahıskalı Türklerin aldıkları manevi destek ve danışmanlık sosyal ve kültürel anlamda çeşitli yöntem ve kriterlere göre şekillenmektedir. Göçmenlerin manevi danışma ve desteklerinin etkili şekilde alabilmeleri için sağlanacak sosyal destek algıları belirlenerek dini ve manevi sıkıntılarının tespiti edilmesi gerektiği önerisinde bulunulmuştur (Mutlu, 2024).

İlgili alanda yapılan çalışmalardan biride Koç'un yapmış olduğu '*Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Aile ve Dini Rehberlik Merkezlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (2003-2024): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi*' adlı çalışmadır. Araştırmanın amacı 2003 yılından 2024 yılına kadar aile ve dini rehberlik merkezlerinde yürütülen manevi danışmanlık faaliyetlerinin gelişimi incelemektir. Ayrıca adı geçen hizmetlerin sınırlılıkları analiz edilerek daha etkin bir eğitim programı önerisinde bulunmaktadır. Manevi danışmanlık hizmetlerinde iyileştirmelerin olabilmesi için üç modülden oluşan bir eğitim programı tavsiye edilmiştir (Koç, 2024).

Gürkan ve Akbaş tarafından yapılan ‘*Manevi Danışmanlık ve Psikoterapi: Dünyada ve Türkiye’de Manevi Danışmanlığın Gelişimi*’ adlı çalışmada ise maneviyat kavramı incelenerek psikolojik danışma sürecinde kullanımı üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca bu çalışmada ülkemizde ve dünyada manevi danışmanlık uygulamaları kıyaslanarak tartışılmıştır (Gürkan & Akbaş, 2024).

Özdemir ve Göcen tarafından yapılan ‘*Manevi Danışmanlık Sürecinde Karşılaşılan Direnç Noktaları ve Bununla Baş Etmeye Çalışan Manevi Danışman Yeterlilikleri*’ adlı çalışmada manevi danışmanların danışma süreçleri incelenmiştir. Bu süreçte danışanların gösterdikleri dirençler ve buna karşın danışmanların bu durumla nasıl başa çıktıkları, konuyu manevi alana çekebilme etkililiklerini tespit etmek amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum deseni kullanılmıştır. 6 kadın ve 4 erkek olmak üzere hastanelerde görev yapan toplam 10 manevi danışman ile görüşmeler yapılarak veriler elde edilmiştir. Veriler üzerinde betimsel analiz kullanılarak çözümlemeler yapılmıştır. Araştırmaya göre danışmanlar en çok konuşma direnciyle karşılaşmaktadırlar. Bu durum karşısında danışmanlar güven ortamı oluşturarak danışanın meselelerini daha kolay açabilmelerini sağlamaktadırlar (Özdemir & Göcen, 2024).

Demirel ve Çınar tarafından yapılan bir başka çalışmada okullarda görev yapan psikolojik danışmanların manevi danışmanlık ve rehberliğe ilişkin görüş ve yaklaşımlarını belirlemek amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup verileri elde etmek için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmaya gönüllü olarak 30 psikolojik danışman ve rehber öğretmen katılmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda katılımcılar çocukların suç işleme durumlarının önlenmesinde maneviyatın olumlu etkilerinin olabileceğini belirtmişlerdir (Demirel & Çınar, 2024).

İlgili alanda yapılan bir diğer çalışma ise, Yıldızhan (2023), tarafından yapılan ‘*Hastanelerde yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde problem ve beklentiler*’ isimli doktora tezidir. Bu çalışmada ülkemizde hastanelerde gerçekleştirilen manevi danışmanlık hizmetlerinde yaşanan problemleri tespit ederek çözüm önerileri sunmak amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcıları 20 sağlık personeli, 18 manevi danışman ve 10 hasta olmak üzere toplam 48 kişiden oluşmaktadır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde içerik analizi yapılmıştır. Araştırma sonucuna göre, manevi

danışmanların eğitim düzeylerinin yetersiz olduğu, danışmanlık faaliyetlerinde bir takım sistemsel ve kurumsal sorunların olduğu belirtilmiştir (Yıldızhan, 2023).

2023 yılında Bayındır'ın yapmış olduğu 'Otizmli Çocuğa Sahip Ailelerin Manevi Danışmanlık ve Rehberlik İhtiyaçları' adlı araştırmada otizmli bireye sahip ailelerin psiko-sosyal ve manevi durumları, bu durumlarla başetme çabaları, ebeveynlerin manevi gereksinimleri incelenerek öneriler sunulmuştur. Araştırmanın katılımcılarını 27 ebeveyn oluşturmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum deseni kullanılmış olup veriler yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Araştırma sonucuna göre otizmli bireye sahip ailelerin destek gereksiniminde oldukları ve çoğunluğunun dini başa çıkma yöntemlerine başvurduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların manevi destek talebinde oldukları, kendilerini yalnız hissettikleri, yaşam kalitelerinin düşme eğiliminde olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bayındır, 2023).

2023 yılında Harputlu tarafından yapılan 'Gazilerin Karşılaştığı Sorunlar ve Manevi Danışmanlık İhtiyaçları Üzerine Bir Araştırma' adlı doktora tezinde vatani görevlerini yerine getirirken yaralanan gazilerin karşılaştıkları güçlükler tespit edilerek bu sorunlar çerçevesinde manevi danışmanlık gereksinimleri belirlenerek çeşitli öneriler sunulmuştur. Araştırmada nitel yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcıları 30 gaziden oluşmuştur. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanarak betimsel analiz yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre gazilerin çeşitli sağlık sorunlarının olduğu buna bağlı olarak psikolojik sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Gazilerin hayata tekrar bağlanmaları için hayatı anlamlandırma çabası içinde oldukları, manevi destek alma eğiliminde oldukları bu yönde beklenti içinde oldukları belirlenmiştir (Harputlu, 2023).

1.7.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Suhartono vd. 2024 yılında yaptıkları çalışmada bir okulda uygulanan manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinin etkisini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırmacılar tanımlayıcı nitel araştırma yöntemini kullanmışlardır. Araştırmanın katılımcıları, rehber öğretmenler, okul müdürleri ve öğrenci işlerinden oluşturulmuştur. Veri toplama tekniği olarak görüşme, gözlem ve doküman incelemesi yapılmıştır. Araştırma sonucunda manevi danışmanlığın davranışlarda daha iyiye doğru gelişmeler gösterdiği belirtilmiştir. Ayrıca öğretmenlere manevi danışmanlık alanında kendilerini geliştirme fırsatlarının sağlanması önerilerinde bulunulmuştur. Rehberlik faaliyetlerine engel bir faktör olarak ise sorunlara

ilgisiz kalan öğrenci velileri ve manevi danışmanlığın işlevini anlamayan okul çalışanları gösterilmektedir (Suhartono vd., 2024).

Vitorino ve arkadaşları katılımcılarının 115 Brezilyalı tıp öğrencilerinin oluşturduğu yarı deneysel bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Araştırmanın amacı, tıp öğrencilerinin kendi yeterlilikleri üzerinde manevi bakım eğitiminin etkinliğini değerlendirmektir. Katılımcılar iki gruba ayrılmıştır. Manevi eğitim alan 64 dördüncü sınıf öğrencisi ve bu eğitimi almayan 51 altıncı sınıf öğrencisi olarak gruplandırılmıştır. Araştırma sonucuna göre manevi eğitim alan tıp öğrencileri, bu eğitimi almayan öğrencilere kıyasla daha fazla öz bildirimli yeterlilik göstermişlerdir. Araştırma sonuçları tıp fakültelerinde manevi öğretim önemini pekiştirmektedir (Vitorino vd., 2024).

Rodrigues ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmanın katılımcıları engelli bireylerin ebeveynlerinden oluşmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bu çalışmada zihisel engelli bireylerin ebeveynlerinin dini/manevi başa çıkma stratejileri araştırılmıştır. Gönüllü 15 katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Verileri araştırmak için tematik içerik analizi kullanılmıştır. Katılımcılar dini/manevi kaynaklar ve uygulamalar sayesinde kötü koşullara ve stresli olaylarla uyum sağlama ve başa çıkma yeteneklerine ulaştıklarını vurgulamışlardır. Yaşantılarının nedenini ve kontrolünü dışsal ve aşkın bir kaynağa bağlamışlardır. Araştırmaya göre manevi danışmanlık uygulamaları danışmanların yeterliliğini arttırabilir, daha etkili klinik müdahaleler için rehberlik edebilir (Rodrigues vd., 2023).

Bu alanda yapılan bir başka çalışma ise Yosep ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacı kanser hastalarında manevi müdahaleleri inceleyerek genel bir bakış açısı elde etmektir. Araştırmada kapsam tarama yöntemi kullanılmıştır. Çeşitli veri tabanlarında anahtar kelimeler kullanılarak literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre kanser hastalarının sorunlarının üstesinden gelebilmek için beş manevi müdahale uygulanabilir. Bunlar, farkındalık, manevi danışmanlık, manevi müdahale, manevi terapi ve manevi bakım olarak belirlenmiştir. Ayrıca kanser hastalarının refahı için manevi danışmanlık çok etkili bir müdahaledir (Yosep vd., 2023).

Bir diğer çalışma ise Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) yapılan '*Manevi Danışmanlık Üzerine Fenomenolojik Bir Analiz: Morristown Tıp Merkezi Healthcare Chaplaincy (ABD) Örneği*' isimli çalışmadır. Çalışmanın amacı ABD' de mevcut manevi

danışmanlık uygulamalarının incelenerek Türkiye’deki uygulamalara ışık tutmaktır. Araştırmada nitel yöntem kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilerek veriler toplanmıştır. Katılımcılar Morristown Tıp Merkezi Healthcare Chaplaincy biriminde çalışan 14 kişiden oluşmaktadır. Katılımcıların görüşleri ve uygulama deneyimleri incelenmiştir. Veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırmaya göre ABD’de uygulanmakta olan klinik manevi danışmanlık eğitiminin, manevi danışmanlık alanında Türkiye’ye örnek olabilecek bir model olduğunu söylemek mümkündür (İşbilen, 2023).

Sajadi ve arkadaşları 2018 yılında *‘İranlı kanserli kadınlarda manevi danışmanlığın manevi refaha etkisi: Rastgele klinik bir çalışma’* adlı bir araştırma ortaya koymuşlardır. Çalışmanın amacı İranlı kanser hastası kadınların manevi refahlarında manevi danışmanlığın etkileri incelenmiştir. Araştırmaya 42 kanser hastası kadın katılmıştır. Hastalar iki eşit gruba ayrılmıştır. 21 kişilik iki grup (müdahale ve kontrol grubu) rastgele seçilerek oluşturulmuştur. Manevi refah ölçeği kullanılan çalışma 8 haftalık ruhsal danışmanlık programından sonra değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçları ruhsal danışmanlık uygulamalarının kanser hastası kadınlar üzerinde iyileştirici etkiler sağladığını göstermektedir (Sajadi, 2018).

2016 yılında Harris ve arkadaşları manevi danışmanlık alanında geniş bir literatür taraması yapmışlardır. Araştırmanın amacı danışanların beklentilerini tespit ederek manevi danışmanlığın ihtiyaçları üzerine değerlendirmeler yapmaktır. Çalışmada 64 hakemli dergide yayınlanan makaleler incelenmiştir. Araştırmaya göre, danışanın ve danışmanın inançları, cinsiyeti, terapi türü, danışmanın yaklaşımları gibi faktörler danışanların danışmanlık sürecinde ne hakkında konuşmak istediklerini etkilemektedir (Harris vd., 2016).

Söylev 2016 yılında ABD’de yaptığı araştırmada manevi destek alan hastalarla destek almayan hastaları karşılaştırmıştır. Araştırmaya göre manevi destek almayan hastaların ölüm oranı manevi destek alan hastaların üç katı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca dini görevlerini yerine getirme alışkanlığı olan kadın hastaların diğerlerine nazaran daha hızlı iyileştikleri sonucuna ulaşılmıştır (Söylev, 2016).

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeline, örneklem, veri toplama süreci ve verilerin analizi gibi başlıklara yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Türkiye’de manevi danışmanlık üzerine yapılan lisansüstü tezlerin eğilimini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada “geçmişte veya halen var olan bir durumu var olduğu şekli ile betimlemeyi amaçlayan bir yaklaşım” (Karasar, 2000: 77) olan nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Bu amaç doğrultusunda sistematik bir derleme yapılmış ve nitel analiz yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. Creswell (2016) içerik analizini benzer verileri belirli kavramlar ve temalar etrafında toplayarak, bunları okuyucunun kolayca anlayabileceği bir şekilde düzenleyip yorumlamak şeklinde tanımlamıştır. Bu çalışmada incelenen tezlerden elde edilen veriler organize edilmiş ve bunlardan hareketle oluşturulan temalar analiz edilerek yorumlanmıştır.

Çalık ve Sözbilir (2014) içerik analizi çalışmalarını üç başlık altında incelemekte ve bunları “meta-sentez, meta analiz tematik içerik analizi ve betimsel içerik analizi” olarak ele almaktadır. Betimsel içerik analizi ile herhangi bir konuda birbirinden bağımsız olarak yapılan hem nitel hem de nicel araştırmalar incelenerek organize edilmekte ve o konuya ilişkin literatürde mevcut olan genel eğilim belirlenerek bu konuda araştırma yapmak isteyen kişilere yol gösterilmektedir (Selçuk ve diğ., 2014). Polat ve Ay (2016) meta sentez ile betimsel içerik analizi arasındaki farklara dikkat çekerek, meta sentezin sadece nitel çalışmaları incelediğini, betimsel içerik analizinin ise böyle bir sınırlandırmasının olmadığını belirtmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada sadece nitel araştırma yöntemini kullanan tezler değil, nicel ve karma yönteme sahip olanlar da incelemeye dahil edilmiştir.

Araştırmanın çalışma grubunu manevi danışmanlık konusunda yapılmış ve YÖK Ulusal Tez Merkezi (<https://tez.yok.gov.tr/>) aracılığıyla 1 Haziran 2024 tarihi itibarıyla ulaşılabilir olan yüksek lisans ve doktora tezleri oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılacak lisansüstü tezleri belirlemek için nitel araştırmalarda yaygın olarak tercih edilen amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme tekniği uygulanmıştır (Büyüköztürk, 2013). Bu çalışmada ölçüt tezlerin ulaşılabilir ve manevi danışmanlık alanında gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu doğrultuda YÖK tez tarama sayfasında “manevi danışmanlık, manevi rehberlik, spiritual counseling, spiritual guidance” ifadeleriyle arama yapılarak tezler

bilgisayara indirilmiştir. Bu işlem esnasında önceki aramalarda gösterilen tezler tekrar indirilmeyerek toplam 51 adet lisansüstü teze ulaşılmıştır. Çalışmalardan 48 tanesi Türkiye’de üç tanesi ise yurtdışında bir üniversitede gerçekleştirilmiştir. Tezlerden 40 tanesi yüksek lisans, 11 tanesi ise doktora tezidir. Manevi danışmanlık Türkiye’de yeni sayılabilecek bir konu olduğu için herhangi bir zaman sınırlaması olmadan bütün tezler çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırma kapsamında ulaşıp incelenen lisansüstü tezler EK-1’de gösterilmiştir.

2.2. Veri Toplama Süreci

Çalışmanın verilerinin toplanmasında nitel yöntemlerden biri olan doküman analizi tekniği kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Doküman analizi, mevcut belgelerin veri kaynağı olarak kullanılıp sistematik bir şekilde incelenmesi sürecidir (Karasar, 2000). Veri toplama sürecinde öncelikle tezlere ulaşılmış, daha sonra ilgili literatürden yararlanarak (Çalık ve Sözbilir, 2014; Polat ve Ay, 2016; Selçuk ve diğ., 2014) ve uzman görüşlerinden hareketle araştırmaya dahil edilen tezler için bir analiz formu oluşturulmuştur. Bu form araştırmanın problem ve alt problemlerine cevap verecek nitelikte hazırlanmış ve EK-2’de sunulmuştur. Daha sonra araştırma kapsamında yer alan tezler, tek tek incelenerek bu forma gerekli bilgiler girilmiştir.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırmacı tarafından hazırlanan form aracılığıyla toplanan veriler içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Bu analizin amacı, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu doğrultuda, öncelikle form aracılığıyla sınıflandırma yapılmış, bunun sonucunda elde edilen veriler frekans ve yüzdeler tablo veya şekil olarak sunulmuştur.

2.4. Geçerlik ve Güvenirlik

Toplanan verilerin ayrıntılı olarak rapor edilmesi ve araştırmacının sonuçlara nasıl ulaştığını açıklaması, nitel bir araştırmada geçerliğin önemli ölçütleri arasında yer almaktadır. Nitel analiz teknikleri kullanılan araştırmalarda veri kaynaklarından doğrudan alıntılara yer vermek ve bunlardan yola çıkarak sonuçları açıklamak geçerlik için önemlidir (Yıldırım ve

Şimşek, 2011: 257). Bu sebeple, bu araştırmanın geçerliğini sağlamak amacıyla araştırma süreci ayrıntılı bir biçimde açıklanmış, verilerin analizi ve yorumlanmasında tezlerden doğrudan alıntılar yapılmıştır. Ayrıca, tezlerde bulunan temalar ve kavramlar bulgular kısmında detaylı bir şekilde açıklanmış ve gerekli yorumlar yapılmıştır. Bu, araştırmanın sonuçlarının geçerli olmasına katkı sağlamıştır.

Nitel araştırmalarda güvenilirlik, nicel araştırmalardaki anlamından farklı bir boyut taşır. Nitel araştırmaların doğası gereği, değişken insan davranışları ve yaşantıları ile çalışıldığında, sonuçların her zaman genellenebilir olmadığı kabul edilir. Nitel araştırmalarda elde edilen verilerin, çalışılan gruba özgü olduğunun ve farklı bir grupta farklı sonuçlar ortaya çıkabileceğinin farkında olunmalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu bağlamda, araştırmacının görüşme sürecindeki rolünü net bir şekilde tanımlaması ve verilerin toplandığı kişileri ve ortamı detaylı bir şekilde açıklaması, çalışmanın güvenilirliğini artırmak için kullanılan yöntemlerdendir. Bu çalışmada, hem veri toplama hem de analiz süreci ayrıntılı bir biçimde açıklanarak, araştırmanın güvenilirliği artırılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte bu çalışmada cevap aran sorular aşağıda yer almaktadır.

1. Lisansüstü tezlerin türlerine göre dağılımı nasıldır?
2. Lisansüstü tezlerin hazırlandıkları yıllara göre dağılımı nasıldır?
3. Lisansüstü tezleri hazırlayan araştırmacıların cinsiyete göre dağılımı nasıldır?
4. Lisansüstü tezlerin danışmanlarının unvanlarına göre dağılımı nasıldır?
5. Lisansüstü tezlerin hazırlandıkları üniversitelere göre dağılımı nasıldır?
6. Lisansüstü tezlerin hazırlandıkları bölümlere göre dağılımı nasıldır?
7. Lisansüstü tezlerin amaçları nelerdir?
8. Lisansüstü tezlerde kullanılan yöntemler ve araştırma desenleri nelerdir?
9. Lisansüstü tezlerin veri kaynakları nelerdir?
10. Lisansüstü tezlerde kullanılan veri toplama araçları nelerdir?
11. Lisansüstü tezlerde kullanılan veri analizi yöntemleri nelerdir?

12. Lisansüstü tezlerde yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışmaları nelerdir?
13. Lisansüstü tezlerde kullanılan örneklem yöntemleri nelerdir?
14. Lisansüstü tezlerin ulaştığı sonuçlar nelerdir?
15. Lisansüstü tezlerde dile getirilen öneriler nelerdir?

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın alt problemlerinden hareketle elde edilen bulgulara başlıklar halinde yer verilmiştir. Bulgular, niteliklerine göre şekil veya tablolar halinde sunulmuştur.

3.1. Lisansüstü Tezlerin Türlerine Göre Dağılımı

Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberlik üzerine yapılan lisansüstü tezlerin eğilimini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmanın birinci sorusu olan “Lisansüstü tezlerin türlerine göre dağılımı nasıldır?” için elde edilen bulgular tablo 3.1’de verilmiştir.

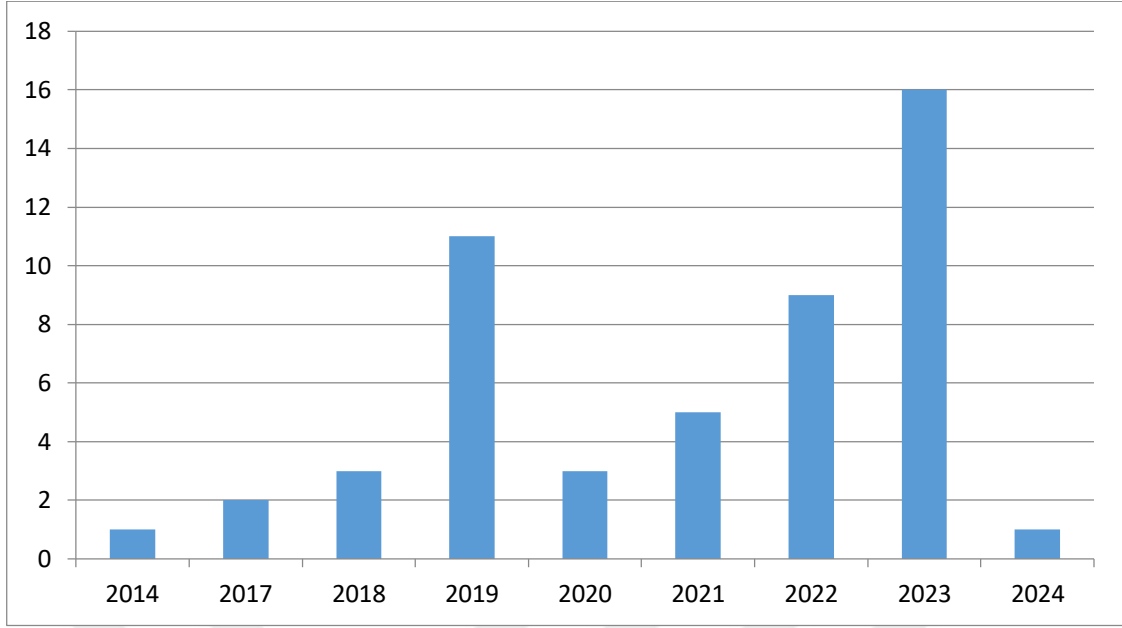
Tablo 3.1. Lisansüstü tezlerin türlerine göre dağılımı

Tez Türü	N	%
Yüksek Lisans	40	78,4
Doktora	11	21,6

Tablo 3.1 incelendiğinde manevi danışmanlık üzerine hazırlanan lisansüstü tezlerin büyük çoğunluğunun (N=40) yüksek lisans tezi olduğu, doktora tezlerinin ise daha az olmasına rağmen dikkat çekici bir sayıya (N=11) ulaşmış olduğu görülmektedir. Bulgular tezlerin çoğunlukla yüksek lisans düzeyinde yapıldığını, bununla birlikte doktora tezlerinin de dikkat çekici sayıda olduğunu göstermiştir. Literatür incelendiğinde lisansüstü tezleri inceleyen araştırmalarda (Ayabe, 2024; Aladağ, 2023; Ketrez, 2023) benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Koç ve GÜltaş (2021) yüksek lisans tezlerinin daha fazla olmasını doktora öğrencilerinin bu alana ilgi duymamasıyla açıklamaktadır. Ayrıca manevi danışmanlık ve rehberlik alanı Türkiye’de nispeten yeni bir çalışma konusu olduğu için doktora tezlerinin sayısının az olması normal karşılanabilir. Dahası, yüksek lisans yapanların sayısının doktora yapanlara oranla daha fazla olmasından dolayı, doktora tezlerinin az olması doğal bir sonuçtur.

3.2. Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Araştırmanın ikinci sorusu olan “Lisansüstü tezlerin hazırlandıkları yıllara göre dağılımı nasıldır?” için elde edilen bulgular grafik 3.1’de verilmiştir.

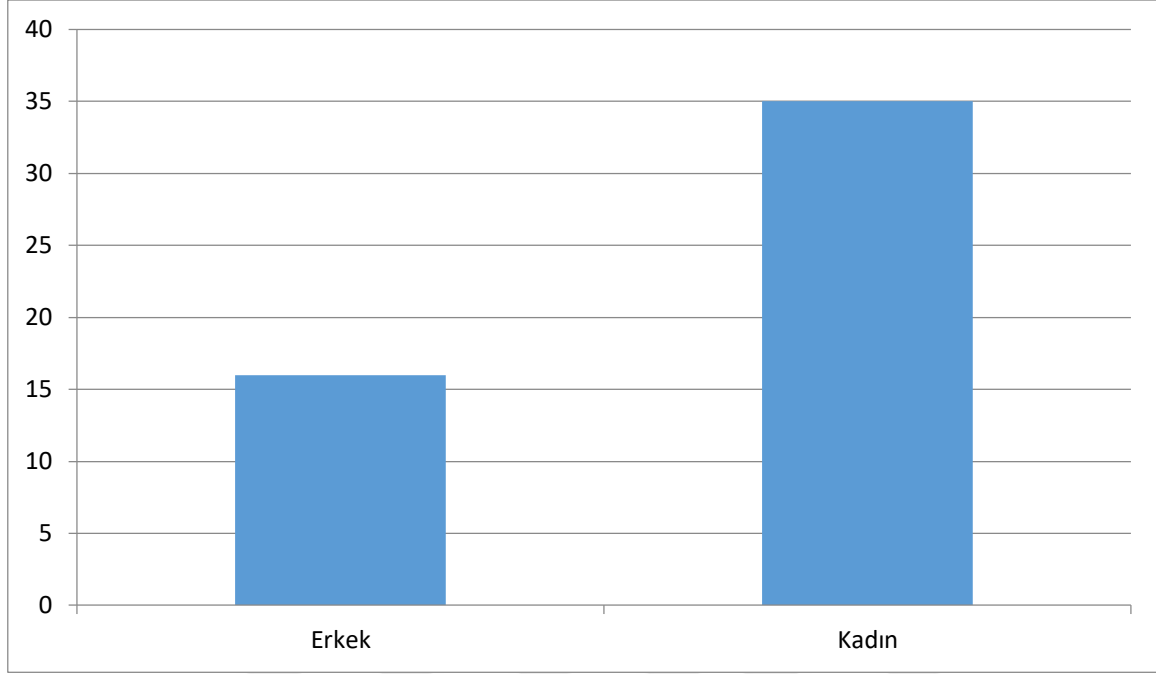

Grafik 3.1. Lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı

Grafik 3.1 incelendiğinde, manevi danışmanlık ve rehberlik ile ilgili ilk tezin 2014 yılında yapıldığı görülmektedir. Takip eden 2015 ile 2016 yıllarında hiç lisansüstü tez hazırlanmadığı, sonrasında pandemi dönemine kadar bir artış olduğu, en fazla tezin ise 2023 yılında (N=16) hazırlandığı tespit edilmiştir. Araştırmanın bulguları ilk tezin hazırlanma tarihi olan 2014 yılından itibaren 2019 yılına kadar düzenli bir artış olduğunu, 2020’de görülen keskin bir düşüşten sonra yeniden yükselişin görüldüğünü ve en çok sayıda tezin 2023 yılında hazırlandığını göstermektedir. 2020 yılında görülen düşüşün sebebi bütün dünyada etkili olan covid-19 pandemisi olabilir. Gümüş ve Beki (2021) konu ile ilgili çalışmaların farklı disiplinlerde de yapıldığını belirtmektedir. Dolayısıyla manevi danışmanlıkla ilgili yapılan tezlerin sayısındaki artışın sebeplerinden biri de farklı alanlarda yapılıyor olmasıdır. Nitekim bu araştırmanın bulguları da çok farklı disiplinlerde manevi danışmanlık ve rehberlikle ilgili tezler yapıldığını göstermektedir. Dahası, içinde bulunduğumuz zamanın zorluklarından dolayı manevi danışmanlık ve rehberliğe artan bir ilgi söz konusudur. Bireylerin yaşadıkları sorunların çözümü noktasında manevi danışmanlık ve rehberliğin bir çıkış noktası olarak görülmekte olduğu söylenebilir.

3.3. Lisansüstü Tezlerin Araştırmacıların Cinsiyetine Göre Dağılımı

Araştırmanın üçüncü sorusu olan “Lisansüstü tezleri hazırlayan araştırmacıların cinsiyete göre dağılımı nasıldır?” için elde edilen bulgular grafik 3.2’de verilmiştir.

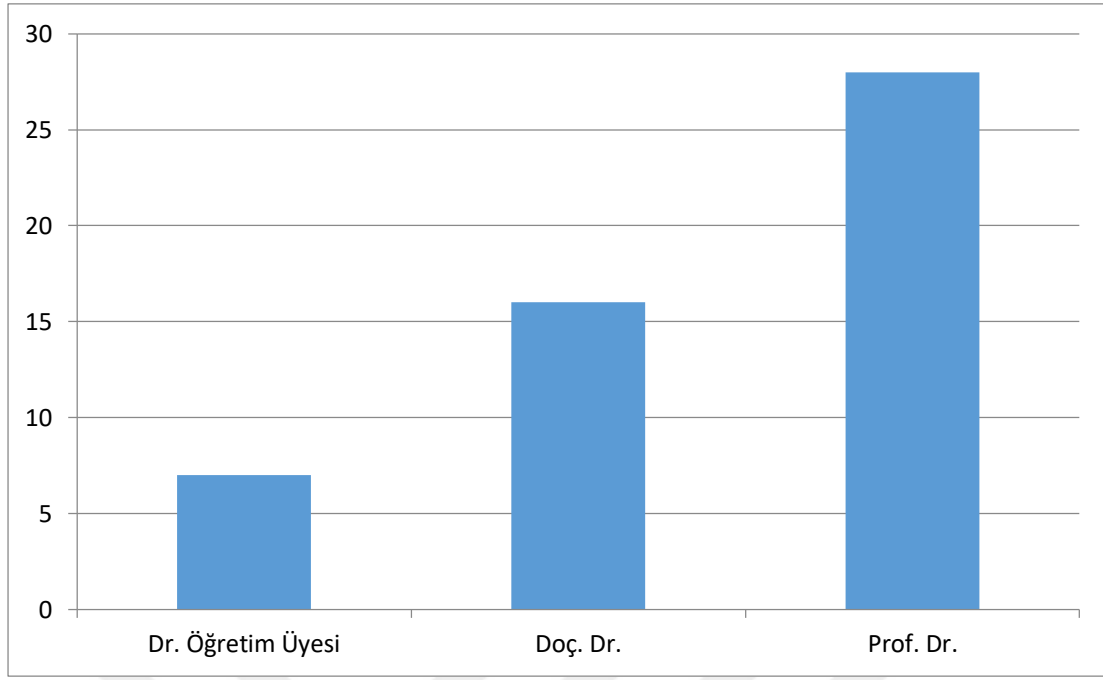

Grafik 3.2. Lisansüstü tezleri hazırlayan araştırmacıların cinsiyetine göre dağılımı

Grafik 3.2 incelendiğinde manevi danışmanlık ve rehberlik konusu üzerine lisansüstü tez hazırlayan araştırmacıların büyük çoğunluğunun (N=35) kadınlar olduğu, bununla birlikte erkek araştırmacıların sayısının (N=16) daha düşük olduğu görülmektedir. Bulgular bu konuda tez hazırlayan kadın araştırmacıların sayısının erkeklerinkinin iki katından fazla olduğunu göstermektedir. Karaboğa (2023) yaptığı çalışmada benzer sonuçlara ulaşmıştır. Bu sonucun sebebi kadınların lisansüstü çalışmalara daha fazla dahil olmasıyla açıklanabilir. Ayrıca tezlerin daha çok din psikolojisi alanında yapıldığı göz önüne alındığında, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak çalışan kadınların bu alana yöneldiğini söylemek mümkündür.

3.4. Lisansüstü Tezlerin Danışmanların Unvanlarına Göre Dağılımı

Araştırmanın dördüncü sorusu “Lisansüstü tezlerin danışmanlarının unvanlarına göre dağılımı nasıldır?” için elde edilen verilen grafik 3.3’te verilmiştir.

Grafik 3.3. Lisansüstü tezlerin danışmanların unvanlarına göre dağılımı

Grafik 3.3 incelendiğinde manevi danışmanlık ve rehberlik konusu üzerine hazırlanan tezlere en az Dr. Öğretim Üyesi ünvanına sahip olan hocaların (N=7) danışmanlık yaptığı, en fazla ise Profesör Doktor ünvanına sahip olan kişilerin (N=28) danışmanlık yaptığı görülmektedir. Bulgular en çok sayıda danışmanın profesör olduğunu, sonrasında doçent ve doktor öğretim üyesinin danışmanlık yaptığını göstermektedir. Koç (2020) yaptığı çalışmasında manevi danışmanlık ve rehberlikle ilgili düzenlenen uluslararası bir kongreye, bir lisansüstü teze danışmanlık yapacak kadroda olanlardan en fazla profesör ünvanına sahip kişilerin katılım gösterdiğini belirtmiştir. Bu çalışma sonucunda elde edilen bulgular benzerlik göstermektedir. Bunun sebebi Türkiye’de profesör ünvanına sahip kişilerin bu alana daha fazla ilgi gösterdiği şeklinde açıklanabilir. Bir diğer açıklama ise aynı kişilerin hep benzer konuda tezlere danışmanlık yaptığı olabilir.

3.5. Lisansüstü Tezlerin Hazırlandıkları Üniversitelere Göre Dağılımı

Araştırmanın beşinci sorusu olan “Lisansüstü tezlerin hazırlandıkları üniversitelere göre dağılımı nasıldır?” için elde edilen bulgular tablo 3.2’de verilmiştir.

Tablo 3.2. Lisansüstü tezlerin hazırlandıkları üniversitelere göre dağılımı

Üniversite	N	%
Uludağ Üniversitesi	14	27,4
Necmettin Erbakan Üniversitesi	6	11,8
Marmara Üniversitesi	5	9,8
Dokuz Eylül Üniversitesi	3	5,8
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	3	5,8
Avrupa İslam Üniversitesi	3	5,8
Akdeniz Üniversitesi	2	3,9
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	2	3,9
Uşak Üniversitesi	2	3,9
Ankara Üniversitesi	1	1,9
Atatürk Üniversitesi	1	1,9
Çukurova Üniversitesi	1	1,9
Hitit Üniversitesi	1	1,9
İstanbul Üniversitesi	1	1,9
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	1	1,9
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi	1	1,9
Erciyes Üniversitesi	1	1,9
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi	1	1,9
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	1	1,9
Süleyman Demirel Üniversitesi	1	1,9

Tablo 3.2 incelendiğinde manevi danışmanlık ve rehberlik konusu üzerine yapılan 51 adet lisansüstü tezin 20 farklı üniversitede yapıldığı tespit edilmiştir. Bu tezlerin önemli bir

çoğunluğunun (N=14) Uludağ Üniversitesinde yapıldığı görülmektedir. Bundan sonra Necmettin Erbakan Üniversitesi (N=6) ve Marmara Üniversitesinde de (N=5) çeşitli tezler yapılmıştır. Tabloda yer alan birçok üniversitede ise sadece bir adet tez yapıldığı görülmektedir. Bulgular en çok tezin Uludağ Üniversitesinde, sonrasında ise Necmettin Erbakan ve Marmara Üniversitelerinde hazırlandığını göstermektedir. Bunun sebebi söz konusu üniversitelerin köklü üniversiteler olması ve İlahiyat Fakültelerinin de yine köklü bir geçmişe dayanması olabilir. Ayrıca bu üniversitelerde çalışıp da manevi danışmanlık ve rehberlik alanına ilgi duyan bazı danışmanların öğrencilerini bu konuya yönlendirmeleri de sayı üzerinde etkili olabilir. Ayrıca 20 farklı üniversitede manevi danışmanlık ve rehberlik konusuyla ilgili tez hazırlanmıştır. Sayı çok olmamasına rağmen yeni bir çalışma konusu olan manevi danışmanlık ve rehberlikle ilgili bu kadar farklı sayıda üniversitede lisansüstü çalışma yapılmış olması gelecek adına ümit vericidir.

3.6. Lisansüstü Tezlerin Hazırlandıkları Bölümlere Göre Dağılımı

Araştırmanın altıncı sorusu “Lisansüstü tezlerin hazırlandıkları bölümlere göre dağılımı nasıldır?” şeklinde idi. Bu sorunun cevabına ilişkin elde edilen bulgular tablo 3.3’te sunulmuştur.

Tablo 3.3. Lisansüstü tezlerin hazırlandıkları bölümlere göre dağılımı

Bölüm	N	%
Felsefe ve Din Bilimleri	32	62,7
Manevi Danışmanlık ve Rehberlik	11	21,5
Aile Danışmanlığı ve Eğitimi	1	1,9
Eğitim Bilimleri	1	1,9
Gazetecilik	1	1,9
Halkla İlişkiler ve Tanıtım	1	1,9
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	1	1,9

Tablo 3.3. Tablonun devamı

Sağlık Yönetimi	1	1,9
Sosyal Bilimler	1	1,9
Tarih	1	1,9

Tablo 3.3 incelendiğinde manevi danışmanlık ve rehberlik konusu üzerine yapılan tezlerin yarıdan fazlasının (N=32) Felsefe ve Din Bilimleri bölümünde yapıldığı, yine önemli sayıda (N=11) tez çalışmasının ise Manevi Danışmanlık ve Rehberlik bölümünde gerçekleştirildiği görülmektedir. Diğer bölümlerin hepsinde ise sadece birer tez yapıldığı tespit edilmiştir. Bulgular tezlerin 32'si gibi büyük çoğunluğunun Felsefe ve Din Bilimleri, 11'inin ise Manevi Danışmanlık ve Rehberlik bölümünde yapıldığını göstermektedir. Manevi danışmanlık ve Rehberlik bölümü daha çok dini içerikli değerlendirildiği için tezlerin bu alanlarda yapılması doğal olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte Manevi Danışmanlık ve Rehberlik adında bir bölümün bulunması ve bu bölümde tezlerin hazırlanması, bu araştırmanın da sonuçlarından biri olan alanda akademik çalışmalar yapılması ihtiyacının karşılanması noktasında umut verici olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca Gazetecilik, Sağlık Yönetimi ve Tarih gibi bölümlerde lisansüstü çalışmalar yapılması da disiplinlerarası çalışmalar yapılarak manevi danışmanlık ve rehberlik alanına katkı sağlanması açısından önemlidir.

3.7. Lisansüstü Tezlerin Amaçlarına Göre Dağılımı

Araştırmanın yedinci sorusu “Lisansüstü tezlerin amaçları nelerdir?” şeklinde idi. Bu sorunun cevabına ilişkin elde edilen bulgular tablo 3.4'te sunulmuştur.

Tablo 3.4. Lisansüstü tezlerin amaçlarına göre dağılımı

Amaç	N	%
Manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının etkisi	11	20,3
Manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının incelenmesi	9	16,6
Manevi danışmanlık ve rehberlik literatürüne katkı sağlamak	9	16,6
Manevi danışmanlık ve rehberlik kapsamında ihtiyaç tespiti yapmak	7	12,9
Manevi danışmanlık ve rehberlik model/tekniklerinin uygulanması	7	12,9
Manevi danışmanlık ve rehberlik hakkındaki düşüncelerin incelenmesi	6	11,1
Diğer	5	9,2

Tablo 3.4 incelendiğinde manevi danışmanlık ve rehberlik üzerine hazırlanan lisansüstü tezlerinin birbirlerinden farklı amaçlara sahip olduğu görülmektedir. Bu amaçlar ortak bir tema çerçevesinde birleştirildiğinde 10 adet lisansüstü tezin manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının etkisini araştırdığı görülmüştür. Örneğin Tez 33’ün amacı “kansere hastalarında manevi destek uygulamalarının; hastaların dini tutumları, dini başa çıkma, durumluk-sürekli kaygı ve yaşam kalitesi üzerindeki etkilerinin incelenmesi”, Tez 37’nin amacı “ergenlere verilen manevi danışmanlığın ergenlik problemleriyle başa çıkmalarına etkisi” ve Tez 44’ün amacı ise “manevi bakım hizmetlerinin kaygı, depresyon ve umutsuzluk üzerindeki etkisi” şeklinde ifade edilmiştir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik üzerine yapılan lisansüstü araştırmaların 9’unun amacı ise manevi danışmanlık ve rehberlik alanında yapılan uygulamaların incelenmesini amaçlamaktadır. Örneğin Tez 20’nin amacı “Ceza evlerinde yürütülen manevi danışmanlık ve rehberliğin verimliliğini incelemek”, Tez 29’un amacı “Dünya çapında askeri manevi danışmanlık uygulamalarını inceleyerek Türkiyede yapılacak akademik çalışmalar için zemin

oluşturmak” ve Tez 48’in amacı ise “Almanyada manevi danışmanlık ve rehberlik modellerinin araştırılması” olarak ifade edilmiştir.

İncelenen tezlerin 9 tanesinin amacının manevi danışmanlık ve rehberlik literatürüne katkı sağlamak olduğu görülmüştür. Örneğin Tez 12’nin amacı “manevi danışmanlık ve rehberlik sürecinde varoluşçu yaklaşımın kullanımı konusunda literatüre katkı sunmak” olarak belirtilirken, Tez 18’in amacı “Hollanda’daki manevi rehberliğin teori, eğitim ve uygulaması ile Türkiye’de geliştirilmeye çalışılan bu alana bir örnek sunmak”, Tez 40’ın amacı ise “Türkiye’de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik disiplininin teorisine buna uyumlu olarak da bu teorinin uygulamaya dönüştürülmesine yönelik bir çerçeve sunmak” şeklinde ifade edilmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tezlerin 7’sinin amacı manevi danışmanlık ve rehberliğin kapsamına giren çeşitli konularda ihtiyaç tespiti yapmaktır. Örneğin Tez 1’in amacı “Kronik hastaların psikolojik iyi oluş odaklı manevi destek ihtiyaçlarını tespit etmek”, Tez 9’un amacı “Otizmli çocuğa sahip ailelerin manevi rehberlik ihtiyaçlarını belirlemek ve çözüm önerileri sunmak” ve Tez 21’in amacı ise “Gazilerin manevi danışmanlık ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve bunlara yönelik çözüm önerilerine ulaşılması” olarak belirtilmiştir.

Yine 7 adet lisansüstü tez manevi danışmanlık ve rehberlik model/tekniklerinin uygulanmasına ilişkin yürütülmüştür. Örneğin Tez 10’un amacı “manevi metinlerle yapılandırılmış bibliyoterapi tekniğinin etkililiğini ortaya koymak”, Tez 16’nın amacı “manevi danışmanlıkta varoluşçu psikoterapinin uygulanması” ve Tez 24’ün amacı ise “Naratif Terapi uygulamalarının yeni ve gelişmekte olan manevi danışmanlık alanına katkıda bulunmasını ve Naratif Terapi yöntemiyle ilgili çalışma alanının ve konu çerçevesinin genişlemesini ve zenginleşmesini sağlamak” şeklinde ifade edilmiştir.

6 adet lisansüstü tez ise manevi danışmanlık ve rehberlik hakkındaki düşüncelerin incelenmesini amaçlamaktadır. Örneğin Tez 3’ün amacı “Hemşirelerin manevi danışmanlık hakkındaki görüşlerini belirlemek” olarak, Tez 34’ün amacı ise “Manevi danışmanlık ve rehberlik birimindeki danışmanların, hizmete ilişkin deneyimlerini ve görüşlerini ortaya koymak ve bu görüşler doğrultusunda danışmanlık hizmetini değerlendirmek” şeklinde ifade edilmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tezlerin 5’inin amacı ise herhangi bir tema altına dahil edilemediği için diğer başlığı altında ele alınmıştır. Örneğin Tez 4’ün amacı “Köy

Hocası dergisinin manevi danışmanlık ve rehberlik bağlamında incelenmesi”, Tez 5’in amacı “İslami açıdan manevi rehberlik ve manevi rehberin özellikleri” ve Tez 27’nin ise amacı “Bireyin kutsalı hayatında tecrübe edebilecek ve sıkıntısına çare olarak dünyaya adapte olmasını sağlayacak zihinsel düşünce şemalarını oluşturmak” olarak ifade edilmiştir.

Bulgular incelendiğinde bu amaçların çoğunlukla “Manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının etkisi, Manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının incelenmesi, Manevi danışmanlık ve rehberlik literatürüne katkı sağlamak, Manevi danışmanlık ve rehberlik kapsamında ihtiyaç tespiti yapmak, Manevi danışmanlık ve rehberlik model/tekniklerinin uygulanması ve Manevi danışmanlık ve rehberlik hakkındaki düşüncelerin incelenmesi” olduğu görülmektedir. Bu amaçlar manevi danışmanlık ve rehberlik alanıyla ilgili çok farklı çalışmaların yapıldığını göstermesi açısından önemlidir. Bununla birlikte manevi danışmanlık ve rehberliğin farklı konularla ilişkisini ele alan çalışmaların olmaması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

3.8. Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Yöntemler ve Araştırma Desenlerinin Dağılımı

Araştırmanın sekizinci sorusu “Lisansüstü tezlerde kullanılan yöntemler ve araştırma desenleri nelerdir?” şeklinde idi. Bu sorunun cevabına ilişkin elde edilen bulgular tablo 3.5’te sunulmuştur.

Tablo 3.5. Lisansüstü tezlerde kullanılan yöntemler ve araştırma desenleri

Yöntem	Araştırma Deseni	N	%
Nitel	Doküman İncelemesi	13	25,5
	Olgubilim	8	15,7
	Literatür Taraması	5	9,8
	Durum Çalışması	3	5,9
	Yorumbilim	1	1,9
	Belirtilmemiş	5	9,8

Tablo 3.5. Tablonun devamı

Nitel	Ön test-son test kontrol gruplu deneysel desen	5	9,8
	Kesitsel Tarama	2	3,9
	Tek gruplu öntest sontest kontrol testli deneysel işlem	1	1,9
	İlişkisel Tarama	1	1,9
	Betimsel Tarama	1	1,9
Karma Yöntem	İç İççe Desen	1	1,9
	Yakınsayan Paralel Desen	1	1,9
	Belirtilmemiş	1	1,9
Belirtilmemiş		3	5,9

Tablo 3.5 incelendiğinde araştırma kapsamına dahil edilen 51 adet lisansüstü tezin 35 tanesinin nitel yöntemi kullandığı görülmektedir. Bu tezlerde kullanılan araştırma desenlerine bakıldığında ise, 13 tanesinin doküman incelemesi, 8 tanesinin olgubilim, 5 tanesinin literatür taramasına göre desenlendiği, 5 tanesinde ise kullanılan araştırma deseninin belirtilmediği görülmüştür. 10 adet tez ise nicel yöntem kullanılarak yürütülmüş, bu tezlerden 5 tanesi ise ön test-son test kontrol gruplu deneysel deseni kullanmıştır. Yine araştırma kapsamında incelenen tezlerden 3'ü karma yöntem kullanmışken, 3 tanesinde ise hangi yöntemin kullanıldığı belirtilmemiştir. Bulgular, lisansüstü tezlerde büyük oranda nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığını, bundan sonra sırasıyla nicel ve karma yöntemlerin kullanıldığını göstermektedir. 3 araştırmada ise kullanılan yöntemden hiç bahsedilmemiştir. Lisansüstü tezlerde kullanılan araştırma desenleri incelendiğinde, en fazla doküman incelemesi, olgubilim, literatür taraması ve ön test-son test kontrol gruplu deneysel desen kullanıldığı görülmektedir. Manevi danışmanlık ve rehberlik literatürü incelendiğinde Koç ve Gölbaş

(2021) teorik ve uygulamalı araştırmaların birbirine yakın oranda gerçekleştirildiğini bulmuşlardır. Bu sonuç araştırmanın bulgularıyla çelişmektedir, çünkü mevcut araştırmada nitel yöntemler büyük oranda daha fazla tercih edilmiştir. Bununla birlikte Güven (2020) yaptığı çalışmada nitel araştırmaların daha fazla tercih edildiği sonucuna ulaşmıştır. Bunun sebebinin uygulamalı çalışmalar yaparak sahadan veri toplamının daha zor olduğu söylenebilir. Ancak Koç ve Gldaş'ın (2021) ifade ettiği şekilde sahadan toplanan veriler manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin niteliği, karşılaşılan zorluklar ve bu alanın gelişmesi noktasında daha gerçekçi bilgiler sunabilirler. Bu sebeple, uygulamalı veya karma yöntemi kullanan araştırmaların yapılmasının daha çok katkı sağlayacağı söylenebilir.

3.9. Lisansüstü Tezlerin Veri Kaynakları

Araştırmanın dokuzuncu sorusu lisansüstü tezlerin veri kaynakları nelerdir şeklinde idi. Bu sorunun cevabına ilişkin elde edilen bulgular tablo 3.6'da sunulmuştur.

Tablo 3.4. Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Veri Kaynakları

Veri Kaynakları	N	%
Yazılı Dökümanlar (Kitap, dergi, makale, yönetmelik, arşiv kayıtları)	19	37,2
Manevi Rehber ve Danışmanlar	7	13,7
Hastalar	5	9,8
Öğrenciler	4	7,8
Hasta Yakınları	3	5,8
Hastane alışanları	3	5,8
Hükümlüler	3	5,8
Belirtilmemiş	5	9,8
Diğer	6	11,7

Not: Bazı tezlerde birden fazla veri kaynağı bulunduğu için bu kaynaklar ayrı ayrı yazılmıştır.

Tablo 3.6 incelendiğinde manevi danışmanlık ve rehberlik üzerine yapılan lisansüstü tezlerin 19 tanesinin veri kaynağı olarak kitap, dergi, makale gibi yazılı dokümanları kullandığı, yani basılı kaynaklardan hareketle çalışma yürüttükleri görülmektedir. Tezlerden 7 tanesinde ise manevi danışman ve rehberlik yapan kişilerden veri toplanmıştır. Yine hastanelerde yürütülen tez çalışmaları da dikkati çekmekte, hastalar (N=5), hasta yakınları (N=3) ve hastane çalışanlarından (N=3) veri toplayan tezlerin olduğu görülmektedir. 4 adet tez ise lise ve üniversite düzeyinde öğrenim görmekte olan öğrencilerden veri toplarken, 3 tez hükümlülerden veri toplamıştır. 5 tez için ise veri kaynağı belirtilmemiştir. Diğer kategorisine giren 6 tezin veri kaynağı ise gaziler, Kur'an kursuna giden kişiler, öğretmenler, yakınına kaybeden kişiler, psikolojik rahatsızlığı olanlar ve Ahıskalı göçmenlerdir. Bulgular en fazla tercih edilen veri kaynağının yazılı dokümanlar olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, manevi danışman ve rehberler, hastalar ve hasta yakınlarından da veri toplandığı görülmüştür. Bu sonuçların sebebinin araştırmalarda daha çok nitel yöntemin tercih edilmesi olduğu söylenebilir. Ayrıca manevi danışmanlık ve rehberlik alanının niteliğinden dolayı hastalar ve hasta yakınlarının bu hizmete ihtiyaç duymaları, onların veri kaynağı olarak kullanılmasında etkili olabilir. Bununla birlikte alanda gelişmelerin olması isteniyorsa, çok farklı veri kaynakları kullanılarak yapılacak araştırmaların daha derinlikli veriler elde edilmesine ve çıkarımlarda bulunulmasına katkı sağlayacağı söylenebilir.

3.10. Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Veri Toplama Araçları

Araştırmanın onuncu sorusu lisansüstü tezlerde kullanılan veri toplama araçları nelerdir şeklinde idi. Bu sorunun cevabına ilişkin elde edilen bulgular tablo 3.7'de sunulmuştur.

Tablo 3.5. Lisansüstü tezlerde kullanılan veri toplama araçları

Veri Toplama Aracı	N	%
Yarı yapılandırılmış görüşme formu	19	37,2
Ölçek	11	21,5
Doküman İnceleme formu	2	3,9
Gözlem formu	2	3,9

Tablo 3.7. Tablonun devamı

Araştırmacı günlüğü	1	1,9
Test	1	1,9
Anket	1	1,9
Belirtilmemiş	22	43,1

Not: Bazı tezlerde birden fazla veri toplama aracı kullanıldığı için hepsi yazılmıştır.

Tablo 3.7 incelendiğinde manevi danışmanlık ve rehberlik üzerine hazırlanan lisansüstü tezlerde en çok (N=19) yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanıldığı görülmektedir. Bundan sonra en çok kullanılan (N=11) veri toplama aracı ise ölçek olmuştur. Bu ölçekler tezin amacına göre farklılık göstermektedir. Doküman inceleme ve gözlem formları iki araştırmada kullanılırken, araştırmacı günlüğü, test ve anket sadece birer tezde kullanılmıştır. Araştırmanın en dikkat çekici bulgularından biri ise 22 adet tezde veri toplama aracından bahsedilmemiş olmasıdır. Bulgular lisansüstü tezlerin 19’unda yarı yapılandırılmış görüşme formu, 11’inde ise ölçek kullanıldığını göstermektedir. Koç ve Gölbaş (2021) yaptıkları çalışmada benzer sonuçlara ulaşmıştır. Bu sonuçlar, araştırmalarda tercih edilen yöntemlerin bir sonucu olabilir. Araştırmada elde edilen dikkat çekici bir başka bulgu ise, 22 adet lisansüstü tezde kullanılan veri toplama araçlarına ilişkin bilgi verilmemiş olmasıdır. Bu durum hazırlanan lisansüstü tezlerin niteliğine ilişkin oldukça dikkat çekicidir. Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında nitelikli çalışmaların yapılmasının alanın gelişmesine katkı sağlayacağı söylenebilir.

3.11. Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Veri Analiz Yöntemleri

Araştırmanın on birinci sorusu lisansüstü tezlerde kullanılan veri analiz yöntemleri nelerdir şeklinde idi. Bu sorunun cevabına ilişkin elde edilen bulgular tablo 3.8’de sunulmuştur.

Tablo 3.8. Lisansüstü tezlerde kullanılan veri analiz yöntemleri

Veri Analiz Yöntemi	N	%
İçerik Analizi	14	27,4
Fark Testleri	10	19,6
Betimsel Analiz	9	17,6
İlişki Testleri	2	3,9
Betimsel Grafikler	1	1,9
Belirtilmemiş	22	43,1

Not: Bazı tezlerde birden fazla veri analiz yöntemi kullanıldığı için hepsi yazılmıştır.

Tablo 3.8 incelendiğinde manevi danışmanlık ve rehberlik konusunu ele alan lisansüstü tezlerin 14 tanesinde veri analiz yöntemi olarak içerik analizi kullanıldığı görülmektedir. 10 adet tezde fark testleri kullanılırken, 9 adet tezde ise betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. İki adet tezin verileri ilişki testi ile analiz edilirken, bir testin verileri ise betimsel grafiklerle analiz edilmiştir. Yine araştırmanın dikkat çekici bir bulgusu olarak 22 adet tezde veri analiz yöntemine hiç değinilmemiştir. Bulgular, lisansüstü tezlerde en çok içerik analizi, fark testleri ve betimsel analiz kullanıldığını göstermektedir. Metin ve Ünal (2022) içerik analizi yönteminin nitel araştırmalarda sıklıkla kullanıldığını belirtmektedir. Araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tezlerin büyük çoğunluğunun nitel araştırma yöntemi kullanmış olmasından dolayı, içerik analizinin yoğunluklu olarak kullanılmasının doğal bir sonuç olduğu söylenebilir. Araştırma kapsamında elde edilen dikkat çekici bir bulgu da tezlerin 22'sinde kullanılan veri analiz yöntemine ilişkin herhangi bir bilgi verilmemiş olmasıdır. Bir önceki araştırma sorusunda ifade edildiği gibi bu durumu lisansüstü tezlerin niteliğine ilişkin olumsuz bir sonuç olarak değerlendirmek mümkündür.

3.12. Lisansüstü Tezlerde Yapılan Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Araştırmanın on ikinci sorusu lisansüstü tezlerde yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışmaları nelerdir şeklinde idi. Bu sorunun cevabına ilişkin elde edilen bulgular tablo 3.9’da sunulmuştur.

Tablo 3.6. Lisansüstü tezlerde yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışmaları

Geçerlik/Güvenirlik Çalışmaları	N	%
Uzman görüşü alınması	6	11,7
Doğrudan alıntılar yapmak	6	11,7
Araştırma sürecinin detaylı anlatımı	5	9,8
Cronbach Alpha katsayısı hesaplama	5	9,8
Açımlayıcı faktör analizi	4	7,8
Araştırma sürecinin detaylı anlatımı	3	5,8
Kodlayıcılar arası uyum	3	5,8
Test- tekrar test	1	1,9
Veri çeşitlemesi	1	1,9
Belirtilmemiş	35	68,6

Not: Bazı tezlerde birden fazla geçerlik/güvenirlik yöntemi kullanıldığı için hepsi yazılmıştır.

Tablo 3.9 incelendiğinde manevi danışmanlık ve rehberlik konusunu ele alan lisansüstü tezlerin 6 tanesinde geçerlik ve güvenirlik çalışması kapsamında uzman görüşü alındığı, yine 6 tezde doğrudan alıntılar yapılarak geçerlik/güvenirliğin sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. 5 adet tez araştırma sürecini detaylı anlatarak geçerlik/güvenirlik çalışması

yaparken, 5 tezde cronbach alpha katsayısı hesaplanmış, 4 tezde ise ölçekler için açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına yer verilmiştir. 3 tezde bu kapsamda araştırma sürecinin detaylı anlatıldığı belirtilmişken, yine 3 tezde kodlayıcılar arası uyum puanı hesaplanarak geçerlik/güvenirlilik çalışması yapılmıştır. En dikkat çekici sonuç ise 35 tezde hiçbir şekilde geçerlik ve güvenirlikle ilgili bir bilginin verilmemiş olmasıdır. Bulgular, geçerlik ve güvenirlik için en fazla uzman görüşü alınması ve doğrudan alıntılar yapıldığını, bunlardan sonra ise araştırma sürecinin detaylı anlatımı ve cronbach alpha katsayısı hesaplaması yapıldığını göstermektedir. Araştırma kapsamında manevi danışmanlık ve rehberlikle ilgili incelenen tezlerin çoğunluğunun nitel araştırma yöntemlerini benimsemiş olmasından dolayı, bu yöntemle ilgili olan görüşme formunun geliştirme aşamasında uzman görüşü alınması ve bulguların sunulmasında doğrudan alıntılara yer verilmesi gibi tekniklerin kullanılmasının doğal bir sonuç olduğu söylenebilir. Bununla birlikte 35 tezde geçerlik ve güvenirliğe ilişkin herhangi bir bilgi verilmemiştir. Tutar (2022) bilimsel bir araştırmanın geçerli ve güvenilir olmasıyla birlikte olgusal dünyada var olan olayları açıklama ve temsil etme niteliği kazandığını ve geçerlik ve güvenirliğin önemli bir bilimsellik ölçütü olduğunu belirtmektedir. Arslan (2022) ise ister nitel isterse nicel olsun, tüm verilerin geçerlik ve güvenirliğinin sağlanmasının bilimsel araştırmalar için önemli bir gereklilik olduğunu söylemektedir. Buradan hareketle, bu araştırma kapsamında incelenen manevi danışmanlık ve rehberlik üzerine hazırlanan tezlerin büyük çoğunluğunun bilimsel nitelikleri açısından yetersiz olduğunu söylemek mümkündür

3.13. Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Örneklem Yöntemleri

Araştırmanın on üçüncü sorusu lisansüstü tezlerde kullanılan örneklem yöntemleri nelerdir şeklinde idi. Bu sorunun cevabına ilişkin elde edilen bulgular tablo 3.10'da sunulmuştur.

Tablo 3.7. Lisansüstü tezlerde kullanılan örneklem yöntemleri

Örneklem Yöntemi	N	%
Ölçüt örnekleme	6	11,7
Tesadüfi örnekleme	4	7,8
Amaçlı örnekleme	2	3,9

Tablo 3.10. Tablonun devamı

Tipik durum örnekleme	2	3,9
Kartopu örnekleme	1	1,9
Kolay ulaşılabilir örnekleme	1	1,9
Belirtilmemiş	36	70,5

Not: Bir tezde iki farklı örnekleme yöntemi kullanıldığı belirtilmiştir.

Tablo 3.10 incelendiğinde, manevi danışmanlık ve rehberlik konusunu ele alan lisansüstü tezlerin 6 tanesinde ölçüt örnekleme yöntemi kullanıldığı görülmektedir. Tesadüfi örnekleme yöntemi kullanan tez 4 adetken, ikiyeşer tezde amaçlı örnekleme ve tipik durum örnekleme kullanılmıştır. Yine birer tezde kartopu örnekleme ve kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemleri kullanılmıştır. Dikkat çekici bir veri ise 36 tezde örnekleme yöntemine ilişkin herhangi bir bilgi verilmemiş olmasıdır. Bulgular, lisansüstü tezlerin 6'sında ölçüt örnekleme, 4'ünde ise tesadüfi örnekleme yöntemi kullanıldığını göstermiştir. 36 adet lisansüstü tezde ise örnekleme yöntemine ilişkin herhangi bir veri bulunmamaktadır. Bu durum önceki araştırma sorularında olduğu gibi lisansüstü tezlerin niteliği ile ilgili olumsuz olarak değerlendirilebilir.

3.14. Lisansüstü Tezlerin Ulaştığı Sonuçlar

Araştırmanın on dördüncü sorusu lisansüstü tezlerin ulaştığı sonuçları nelerdir şeklinde idi. Tezlerde birden fazla ulaşılan sonuç bulunduğu için bu soru çerçevesinde elde edilen bulgular temalar ve o temalara ilişkin sonuçlar şeklinde verilmiş ve tablo 3.11'de sunulmuştur.

Tablo 3.11. Lisansüstü tezlerin ulaştığı sonuçlar

Temalar	Sonuçlar
Manevi Destek Algısı ve İhtiyaçları	Manevi destek ihtiyaçları büyük ölçüde dini konulara ilişkindir. Katılımcılar din ve maneviyatı ayırmamaktadır. Manevi danışmanlar dini görevli olarak algılanmaktadır.
Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Uygulamaları	Manevi danışmanlık bireyler üzerinde olumlu etki bırakır. Hastanelerdeki manevi danışmanlık hizmetleri yetersizdir. İsviçre ve diğer Avrupa ülkelerinde Müslümanlar için yetersiz danışmanlık hizmetleri bulunmaktadır. Türkiye’de manevi danışmanlık alanındaki literatür gelişmemiştir.
Manevi Danışmanlık Yöntemleri	Varoluşçu terapi, tevekkül ve logoterapi, manevi danışmanlık sürecine uygun yaklaşımlar olarak tespit edilmiştir. Tasavvufi uygulamalar da kullanılabilir. Manevi danışmanlık, ergenlik sorunları ve stresle başa çıkmada etkili olabilir. Cinsiyet ve eğitim gibi demografik değişkenler manevi destek algısını etkilemezken, yaş ve bilgi düzeyi etkili olmaktadır.
Manevi Danışmanlık Alanındaki Sorunlar	Manevi danışmanlık hizmetlerinde yetersiz eğitim, süpervizyon eksikliği ve kurumsallaşma sorunu tespit edilmiştir. Türkiye’deki yasal boşluklar ve cezaevlerinde yetersiz hizmetler bulunmaktadır. Hastanelerde manevi danışmanlık hizmetleri yeterince bilinmemektedir.
Manevi Danışmanlığın Farklı Alanlarda Uygulamaları	Manevi danışmanlık, kanser hastaları, gaziler, çocuk suçluluğu ve ergenlik dönemindeki bireyler üzerinde olumlu etkiler bırakmaktadır. Çevrimiçi danışmanlık zaman ve mekan açısından avantaj sağlar, ancak güven ve iletişim sorunları yaşanabilir. Kadın doğum hastalarının manevi danışmanlık ihtiyacı yüksektir.

Tablo 3.11 incelendiğinde tezlerin ulaştığı sonuçlarla ilgili olarak oluşturulan ilk temanın manevi destek algısı ve ihtiyaçlarına ilişkin olduğu görülmektedir. Bu tema incelendiğinde, manevi destek ihtiyaçlarının çoğunlukla dini konularla ilgili olduğu görülmektedir. Ayrıca incelenen tezlerde katılımcıların din ve maneviyatı birbirinden ayırmadığını, ayrıca manevi danışmanları din görevlisi olarak algıladıkları görülmüştür. Araştırmanın sonuçlarından elde edilen diğer tema manevi danışmanlık ve rehberlik

uygulamalarına ilişkindir. Bu tema çerçevesinde incelenen sonuçlar incelendiğinde, manevi danışmanlık uygulamalarının bireyler üzerinde olumlu etki bıraktığı, özellikle Avrupa’da yaşayan Müslümanlar için yetersiz olduğu ve manevi danışmanlık alanına ilişkin literatürün yeterince gelişmediği görülmüştür.

Manevi danışmanlık sürecinde uygulanan çeşitli terapi yaklaşımları olumlu sonuçlar vermiştir. Ayrıca tasavvuf da manevi danışmanlık sürecinde yararlanılabilecek bir olgudur. Manevi danışmanlık hastalar, hasta yakınları, ergenlik dönemindeki bireyler ve cezaevindeki kişiler üzerinde olumlu etkiler bırakmaktadır. Bununla birlikte manevi danışmanlık özellikle hastanelerde yeterince bilinmemekte, ayrıca bu alanda yeterli eğitim ve süpervizörlük yapılmamakta, dahası kurumsallaşma sorunu bulunmaktadır. En önemli sonuçlardan birisi ise manevi danışmanlık alanında yasal boşluk bulunmaktadır. Bulgular, araştırmalarda elde edilen sonuçların manevi destek ve ihtiyaçlarına, uygulamalarına ve yöntemlerine ilişkin, ayrıca bu alandaki sorunlara ve farklı alanlardaki uygulamalara yönelik olduğunu göstermektedir. Örneğin araştırmalarda dile getirilen sonuçlardan biri olan manevi destek ihtiyaçlarının büyük ölçüde dini konulara ilişkin olmasının konu ve veri toplanan kişilerin niteliğiyle doğrudan ilişkisi olduğunu söylemek mümkündür. Buradan hareketle manevi danışmanlık ve rehberliğin dini boyutunun ön planda olduğu söylenebilir. Ayrıca manevi danışmanlık ve rehberlikle ilgili sorunlar bağlamında bu hizmetlerde yetersiz eğitim, süpervizyon eksikliği ve kurumsallaşma sorunu tespit edilmiştir. Türkiye’deki yasal boşluklar ve cezaevlerinde yetersiz hizmetler bulunmaktadır. Yine hastanelerde manevi danışmanlık hizmetlerinin yeterince bilinmediği sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle manevi danışmanlık alanında yasal düzenlemelerin yapılması gerektiği, ayrıca teorik temellerinin sağlam atılarak bu hizmetlerin yaygınlaştırılmasına ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

3.15. Lisansüstü Tezlerin Dile Getirdiği Öneriler

Araştırmanın on beşinci sorusu lisansüstü tezlerin dile getirdiği öneriler nelerdir şeklinde idi. Tezlerde birden fazla öneri bulunduğu için bu soru çerçevesinde elde edilen bulgular temalar ve o temalara ilişkin sonuçlar şeklinde verilmiş ve tablo 3.12’de sunulmuştur.

Tablo 3.12. Lisansüstü Tezlerin dile getirdiği öneriler

Temalar	Öneriler
Manevi Destek Uygulamaları	Manevi destek uygulamaları genişletilmelidir. Manevi danışmanlık yaygınlaştırılmalıdır. MDR hizmetleri genişletilmelidir. Farklı alanlarda disiplinler arası manevi destek programları geliştirilmelidir.
Eğitim ve Program Geliştirme	MDR eğitimi verilmelidir. Psikoloji ve din eğitimi gibi alanlardan kişilerle ortak çalışmalar yapılmalıdır. Manevi danışmanlık eğitim programları hazırlanmalı, lisans ve yüksek lisans düzeyinde bölümler açılmalıdır.
Araştırma Önerileri	Stresle başa çıkma, tevekkülün psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkisi araştırılmalıdır. Sosyal sermaye üzerine yeni araştırmalar yapılmalıdır. Tanrı tasavvuru ve krizlerle başa çıkma arasındaki ilişki incelenmelidir.
Yasalar ve Düzenlemeler	Manevi danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaşması için yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Çevrimiçi danışmanlık için yasalar çıkartılmalıdır. Manevi danışmanlık kadro haline getirilmelidir.
Mesleki Gelişim ve Eğitim	Manevi danışmanlara eğitim verilmelidir. PDR öğretmenlerine MDR eğitimi verilebilir. MDR uzmanlarının nitelikleri artırılmalıdır. Meslek standartları belirlenmelidir. Manevi danışmanlar pratik eğitimlerle desteklenmelidir.
Yeni Modeller ve Müdahaleler	Yeni bir manevi destek modeli geliştirilmiştir. Manevi danışmanlık ve affetme terapilerinin sentezlenebileceği bir model önerilmiştir. Cezaevlerinde MDR hizmetleri için hayvan barınakları oluşturulabilir.
Disiplinlerarası Yaklaşımlar	Manevi rehberlik psikolojiyle entegre edilmelidir. Psikoloji ve tasavvuf karşılaştırmaları yapılmalıdır. Din ve psikoterapi birbirini tamamlayacak şekilde entegre edilmelidir.
Farklı Katılımcı Gruplarına Uygulamalar	MDR hizmetleri cezaevleri, hastaneler, okullar ve aileler için verilmelidir. Göçmenler ve otizmli aileler gibi farklı gruplar için uygulamalar genişletilmelidir. Askeri manevi danışmanlık programları oluşturulmalıdır.
Manevi Danışmanlık Hizmetleri	Manevi danışmanlık kişiye özel olmalıdır. Gruplarla manevi danışmanlık uygulamaları yapılmalıdır. Danışmanların hem psikolojik hem dini bilgisi yeterli olmalıdır. Danışmanların ihtiyaçlarına göre yas danışmanlığı verilmelidir.
Kaynak ve Materyal Geliştirme	MDR hizmetleri için kaynaklar hazırlanmalı, teoriden uygulamaya geçiş sağlanmalıdır. Bibliyoterapi kitaplıkları oluşturulmalı, kaynak ve materyal geliştirilmelidir. Manevi danışmanlık konusunda teorik ve uygulamalı materyaller hazırlanmalıdır.

Tabloda sunulan öneriler, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla çeşitli alanlarda yapılabilecek çalışmaların geniş bir yelpazesini ortaya koymaktadır. Öneriler incelendiğinde, öncelikli olarak manevi destek hizmetlerinin genişletilmesi ve farklı disiplinlerle entegrasyonunun vurgulandığı görülmektedir. Özellikle sağlık, eğitim ve cezaevi gibi kurumlarda manevi danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması gerektiği belirtilmiş ve bu hizmetlerin kişiye özel olmasının önemi vurgulanmıştır.

4. TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın bulguları başka araştırmaların sonuçlarıyla karşılaştırılmış ve buradan hareketle yapılan yorumlara yer verilmiştir.

Araştırmanın birinci sorusu kapsamında manevi danışmanlık ve rehberlik konusu üzerine yapılan lisansüstü tezlerin türleri incelenmiştir. Bulgular tezlerin çoğunlukla yüksek lisans düzeyinde yapıldığını, bununla birlikte doktora tezlerinin de dikkat çekici sayıda olduğunu göstermiştir. Literatür incelendiğinde lisansüstü tezleri inceleyen araştırmalarda (Ayabe, 2024; Aladağ, 2023; Ketrez, 2023) benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Koç ve Gölbaş (2021) yüksek lisans tezlerinin daha fazla olmasını doktora öğrencilerinin bu alana ilgi duymamasıyla açıklamaktadır. Ayrıca manevi danışmanlık ve rehberlik alanı Türkiye’de nispeten yeni bir çalışma konusu olduğu için doktora tezlerinin sayısının az olması normal karşılanabilir. Dahası, yüksek lisans yapanların sayısının doktora yapanlara oranla daha fazla olmasından dolayı, doktora tezlerinin az olması doğal bir sonuçtur.

Araştırmanın ikinci sorusu kapsamında manevi danışmanlık ve rehberlik konusu üzerine yapılan lisansüstü tezlerin hazırlandıkları yıllara göre dağılımı incelenmiştir. Araştırmanın bulguları ilk tezin hazırlanma tarihi olan 2014 yılından itibaren 2019 yılına kadar düzenli bir artış olduğunu, 2020’de görülen keskin bir düşüşten sonra yeniden yükselişin görüldüğünü ve en çok sayıda tezin 2023 yılında hazırlandığını göstermektedir. 2020 yılında görülen düşüşün sebebi bütün dünyada etkili olan covid-19 pandemisi olabilir. Gümüş ve Beki (2021) konu ile ilgili çalışmaların farklı disiplinlerde de yapıldığını belirtmektedir. Dolayısıyla manevi danışmanlıkla ilgili yapılan tezlerin sayısındaki artışın sebeplerinden biri de farklı alanlarda yapılıyor olmasıdır. Nitekim bu araştırmanın bulguları da çok farklı disiplinlerde manevi danışmanlık ve rehberlikle ilgili tezler yapıldığını göstermektedir. Dahası, içinde bulunduğumuz zamanın zorluklarından dolayı manevi danışmanlık ve rehberliğe artan bir ilgi söz konusudur. Bireylerin yaşadıkları sorunların çözümü noktasında manevi danışmanlık ve rehberliğin bir çıkış noktası olarak görülmekte olduğu söylenebilir.

Araştırmanın üçüncü sorusu kapsamında manevi danışmanlık ve rehberlik konusu üzerine yapılan lisansüstü tezleri hazırlayan araştırmacıların cinsiyetleri incelenmiştir. Bulgular bu konuda tez hazırlayan kadın araştırmacıların sayısının erkeklerinkinin iki katından fazla olduğunu göstermektedir. Karaboğa (2023) yaptığı çalışmada benzer sonuçlara ulaşmıştır. Bu sonucun sebebi kadınların lisansüstü çalışmalara daha fazla dahil olmasıyla açıklanabilir.

Ayrıca tezlerin daha çok din psikolojisi alanında yapıldığı göz önüne alındığında, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak çalışan kadınların bu alana yöneldiğini söylemek mümkündür.

Araştırmanın dördüncü sorusu kapsamında manevi danışmanlık ve rehberlik konusu üzerine yapılan lisansüstü tezlerin danışmanlarının unvanlarına göre dağılımı incelenmiştir. Bulgular en çok sayıda danışmanın profesör olduğunu, sonrasında doçent ve doktor öğretim üyesinin danışmanlık yaptığını göstermektedir. Koç (2020) yaptığı çalışmada manevi danışmanlık ve rehberlikle ilgili düzenlenen uluslararası bir kongreye, bir lisansüstü teze danışmanlık yapacak kadroda olanlardan en fazla profesör unvanına sahip kişilerin katılım gösterdiğini belirtmiştir. Bu çalışma sonucunda elde edilen bulgular benzerlik göstermektedir. Bunun sebebi Türkiye’de profesör unvanına sahip kişilerin bu alana daha fazla ilgi gösterdiği şeklinde açıklanabilir. Bir diğer açıklama ise aynı kişilerin hep benzer konuda tezlere danışmanlık yaptığı olabilir.

Araştırmanın beşinci sorusu kapsamında manevi danışmanlık ve rehberlik konusu üzerine yapılan lisansüstü tezlerin hazırlandıkları üniversitelere göre dağılımı incelenmiştir. Bulgular en çok tezin Uludağ Üniversitesinde, sonrasında ise Necmettin Erbakan ve Marmara Üniversitelerinde hazırlandığını göstermektedir. Bunun sebebi söz konusu üniversitelerin köklü üniversiteler olması ve İlahiyat Fakültelerinin de yine köklü bir geçmişe dayanması olabilir. Ayrıca bu üniversitelerde çalışıp da manevi danışmanlık ve rehberlik alanına ilgi duyan bazı danışmanların öğrencilerini bu konuya yönlendirmeleri de sayı üzerinde etkili olabilir. Ayrıca 20 farklı üniversitede manevi danışmanlık ve rehberlik konusuyla ilgili tez hazırlanmıştır. Sayı çok olmamasına rağmen yeni bir çalışma konusu olan manevi danışmanlık ve rehberlikle ilgili bu kadar farklı sayıda üniversitede lisansüstü çalışma yapılmış olması gelecek adına ümit vericidir.

Araştırmanın altıncı sorusu kapsamında manevi danışmanlık ve rehberlik konusu üzerine yapılan lisansüstü tezlerin hazırlandıkları bölümlere göre dağılımı incelenmiştir. Bulgular tezlerin 32’si gibi büyük çoğunluğunun Felsefe ve Din Bilimleri, 11’inin ise Manevi Danışmanlık ve Rehberlik bölümünde yapıldığını göstermektedir. Manevi danışmanlık ve Rehberlik bölümü daha çok dini içerikli değerlendirildiği için tezlerin bu alanlarda yapılması doğal olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte Manevi Danışmanlık ve Rehberlik adında bir bölümün bulunması ve bu bölümde tezlerin hazırlanması, bu araştırmanın da sonuçlarından biri olan alanda akademik çalışmalar yapılması ihtiyacının karşılanması noktasında umut verici olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca Gazetecilik, Sağlık Yönetimi ve

Tarih gibi bölümlerde lisansüstü çalışmalar yapılması da disiplinlerarası çalışmalar yapılarak manevi danışmanlık ve rehberlik alanına katkı sağlanması açısından önemlidir.

Araştırmanın yedinci sorusu kapsamında manevi danışmanlık ve rehberlik konusu üzerine yapılan lisansüstü tezlerin amaçlarına göre dağılımı incelenmiştir. Bulgular incelendiğinde bu amaçların çoğunlukla “Manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının etkisi, Manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının incelenmesi, Manevi danışmanlık ve rehberlik literatürüne katkı sağlamak, Manevi danışmanlık ve rehberlik kapsamında ihtiyaç tespiti yapmak, Manevi danışmanlık ve rehberlik model/tekniklerinin uygulanması ve Manevi danışmanlık ve rehberlik hakkındaki düşüncelerin incelenmesi” olduğu görülmektedir. Bu amaçlar manevi danışmanlık ve rehberlik alanıyla ilgili çok farklı çalışmalar yapıldığını göstermesi açısından önemlidir. Bununla birlikte manevi danışmanlık ve rehberliğin farklı konularla ilişkisini ele alan çalışmaların olmaması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Araştırmanın sekizinci sorusu kapsamında manevi danışmanlık ve rehberlik konusu üzerine yapılan lisansüstü tezlerde kullanılan yöntemler ve araştırma desenleri incelenmiştir. Bulgular, lisansüstü tezlerde büyük oranda nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığını, bundan sonra sırasıyla nicel ve karma yöntemlerin kullanıldığını göstermektedir. 3 araştırmada ise kullanılan yöntemden hiç bahsedilmemiştir. Lisansüstü tezlerde kullanılan araştırma desenleri incelendiğinde, en fazla doküman incelemesi, olgubilim, literatür taraması ve ön test-son test kontrol gruplu deneysel desen kullanıldığı görülmektedir. Manevi danışmanlık ve rehberlik literatürü incelendiğinde Koç ve Gültaş (2021) teorik ve uygulamalı araştırmaların birbirine yakın oranda gerçekleştirildiğini bulmuşlardır. Bu sonuç araştırmanın bulgularıyla çelişmektedir, çünkü mevcut araştırmada nitel yöntemler büyük oranda daha fazla tercih edilmiştir. Bununla birlikte Güven (2020) yaptığı çalışmada nitel araştırmaların daha fazla tercih edildiği sonucuna ulaşmıştır. Bunun sebebinin uygulamalı çalışmalar yaparak sahadan veri toplamanın daha zor olduğu söylenebilir. Ancak Koç ve Gültaş’ın (2021) ifade ettiği şekilde sahadan toplanan veriler manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin niteliği, karşılaşılan zorluklar ve bu alanın gelişmesi noktasında daha gerçekçi bilgiler sunabilirler. Bu sebeple, uygulamalı veya karma yöntemi kullanan araştırmaların yapılmasının daha çok katkı sağlayacağı söylenebilir.

Araştırmanın dokuzuncu sorusu kapsamında manevi danışmanlık ve rehberlik konusu üzerine yapılan lisansüstü tezlerin veri kaynakları incelenmiştir. Bulgular en fazla tercih edilen veri kaynağının yazılı dokümanlar olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, manevi danışman ve

rehberler, hastalar ve hasta yakınlarından da veri toplandığı görülmüştür. Bu sonuçların sebebinin araştırmalarda daha çok nitel yöntemin tercih edilmesi olduğu söylenebilir. Ayrıca manevi danışmanlık ve rehberlik alanının niteliğinden dolayı hastalar ve hasta yakınlarının bu hizmete ihtiyaç duymaları, onların veri kaynağı olarak kullanılmasında etkili olabilir. Bununla birlikte alanda gelişmelerin olması isteniyorsa, çok farklı veri kaynakları kullanılarak yapılacak araştırmaların daha derinlikli veriler elde edilmesine ve çıkarımlarda bulunulmasına katkı sağlayacağı söylenebilir.

Araştırmanın onuncu sorusu kapsamında manevi danışmanlık ve rehberlik konusu üzerine yapılan lisansüstü tezlerde kullanılan veri toplama araçları incelenmiştir. Bulgular lisansüstü tezlerin 19'unda yarı yapılandırılmış görüşme formu, 11'inde ise ölçek kullanıldığını göstermektedir. Koç ve Güldaş (2021) yaptıkları çalışmada benzer sonuçlara ulaşmıştır. Bu sonuçlar, araştırmalarda tercih edilen yöntemlerin bir sonucu olabilir. Araştırmada elde edilen dikkat çekici bir başka bulgu ise, 22 adet lisansüstü tezde kullanılan veri toplama araçlarına ilişkin bilgi verilmemiş olmasıdır. Bu durum hazırlanan lisansüstü tezlerin niteliğine ilişkin oldukça dikkat çekicidir. Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında nitelikli çalışmaların yapılmasının alanın gelişmesine katkı sağlayacağı söylenebilir.

Araştırmanın on birinci sorusu kapsamında manevi danışmanlık ve rehberlik konusu üzerine yapılan lisansüstü tezlerde kullanılan veri analiz yöntemleri incelenmiştir. Bulgular, lisansüstü tezlerde en çok içerik analizi, fark testleri ve betimsel analiz kullanıldığını göstermektedir. Metin ve Ünal (2022) içerik analizi yönteminin nitel araştırmalarda sıklıkla kullanıldığını belirtmektedir. Araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tezlerin büyük çoğunluğunun nitel araştırma yöntemi kullanmış olmasından dolayı, içerik analizinin yoğunluklu olarak kullanılmasının doğal bir sonuç olduğu söylenebilir. Araştırma kapsamında elde edilen dikkat çekici bir bulgu da tezlerin 22'sinde kullanılan veri analiz yöntemine ilişkin herhangi bir bilgi verilmemiş olmasıdır. Bir önceki araştırma sorusunda ifade edildiği gibi bu durumu lisansüstü tezlerin niteliğine ilişkin olumsuz bir sonuç olarak değerlendirmek mümkündür.

Araştırmanın on ikinci sorusu kapsamında manevi danışmanlık ve rehberlik konusu üzerine gerçekleştirilen lisansüstü tezlerde yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışmaları incelenmiştir. Bulgular, geçerlik ve güvenirlik için en fazla uzman görüşü alınması ve doğrudan alıntılar yapıldığını, bunlardan sonra ise araştırma sürecinin detaylı anlatımı ve cronbach alpha katsayısı hesaplaması yapıldığını göstermektedir. Araştırma kapsamında manevi danışmanlık ve rehberlikle ilgili incelenen tezlerin çoğunluğunun nitel araştırma yöntemlerini benimsemiş

olmasından dolayı, bu yöntemle ilgili olan görüşme formunun geliştirme aşamasında uzman görüşü alınması ve bulguların sunulmasında doğrudan alıntılara yer verilmesi gibi tekniklerin kullanılmasının doğal bir sonuç olduğu söylenebilir. Bununla birlikte 35 tezde geçerlik ve güvenilirliğe ilişkin herhangi bir bilgi verilmemiştir. Tutar (2022) bilimsel bir araştırmanın geçerli ve güvenilir olmasıyla birlikte olgusal dünyada var olan olayları açıklama ve temsil etme niteliği kazandığını ve geçerlik ve güvenirliliğin önemli bir bilimsellik ölçütü olduğunu belirtmektedir. Arslan (2022) ise ister nitel isterse nicel olsun, tüm verilerin geçerlik ve güvenirliliğinin sağlanmasının bilimsel araştırmalar için önemli bir gereklilik olduğunu söylemektedir. Buradan hareketle, bu araştırma kapsamında incelenen manevi danışmanlık ve rehberlik üzerine hazırlanan tezlerin büyük çoğunluğunun bilimsel nitelikleri açısından yetersiz olduğunu söylemek mümkündür

Araştırmanın on üçüncü sorusu kapsamında manevi danışmanlık ve rehberlik konusu üzerine gerçekleştirilen lisansüstü tezlerde kullanılan örneklem yöntemleri incelenmiştir. Bulgular, lisansüstü tezlerin 6'sında ölçüt örnekleme, 4'ünde ise tesadüfi örnekleme yöntemi kullanıldığını göstermiştir. 36 adet lisansüstü tezde ise örnekleme yöntemine ilişkin herhangi bir veri bulunmamaktadır. Bu durum önceki araştırma sorularında olduğu gibi lisansüstü tezlerin niteliği ile ilgili olumsuz olarak değerlendirilebilir.

Araştırmanın on dördüncü sorusu kapsamında manevi danışmanlık ve rehberlik konusu üzerine gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin ulaştığı sonuçlar incelenmiştir. Bulgular, araştırmalarda elde edilen sonuçların manevi destek ve ihtiyaçlarına, uygulamalarına ve yöntemlerine ilişkin, ayrıca bu alandaki sorunlara ve farklı alanlardaki uygulamalara yönelik olduğunu göstermektedir. Örneğin araştırmalarda dile getirilen sonuçlardan biri olan manevi destek ihtiyaçlarının büyük ölçüde dini konulara ilişkin olmasının konu ve veri toplanan kişilerin niteliğiyle doğrudan ilişkisi olduğunu söylemek mümkündür. Buradan hareketle manevi danışmanlık ve rehberliğin dini boyutunun ön planda olduğu söylenebilir. Ayrıca manevi danışmanlık ve rehberlikle ilgili sorunlar bağlamında bu hizmetlerde yetersiz eğitim, süpervizyon eksikliği ve kurumsallaşma sorunu tespit edilmiştir. Türkiye'deki yasal boşluklar ve cezaevlerinde yetersiz hizmetler bulunmaktadır. Yine hastanelerde manevi danışmanlık hizmetlerinin yeterince bilinmediği sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle manevi danışmanlık alanında yasal düzenlemelerin yapılması gerektiği, ayrıca teorik temellerinin sağlam atılarak bu hizmetlerin yaygınlaştırılmasına ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Araştırmanın on beşinci sorusu kapsamında manevi danışmanlık ve rehberlik konusu üzerine gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin önerileri incelenmiştir. Bu öneriler genel olarak manevi destek uygulamalarına, eğitim ve program geliştirmeye, araştırmalara, yasal düzenlemelere, mesleki gelişim ve eğitime, yeni modellere, disiplinler arası yaklaşımlara, kaynak ve materyal geliştirmeye ilişkindir. Bu başlıklar altında; özellikle manevi destek uygulamalarının geliştirilmesi, lisans ve lisansüstü düzeyde bölümler açılması, yasal düzenlemelerle manevi danışmanlığın yaygınlaştırılması ve bu alanda kadrolar açılması, farklı disiplinlerle çalışmalar yapılarak bu alanın geliştirilmesi, kaynaklar hazırlanarak uygulamaların desteklenmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur. Bu önerilerden hareketle Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberliğin gelişmesi için yapılacak birçok çalışmanın olduğunu ve bu alanda hem teorik hem de uygulamalı çalışmalara daha fazla ihtiyaç duyulduğunu söylemek mümkündür.

Manevi danışmanlık hizmetlerinin kurumsallaşması ve yaygınlaşması için yasal düzenlemelerin yapılması gerektiği önerisi, bu alandaki hizmetlerin sürdürülebilirliği ve profesyonel standartların oluşturulması açısından dikkate değerdir. Yasal düzenlemelerle birlikte, manevi danışmanlık alanında eğitim programlarının açılması ve mesleki gelişimin desteklenmesi gerektiği de öneriler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, üniversitelerde manevi danışmanlık ve rehberlik alanında lisans ve lisansüstü programların açılması, bu hizmetlerin bilimsel temellerle desteklenmesi ve nitelikli insan kaynağının yetiştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Araştırma önerilerine bakıldığında ise, manevi danışmanlık alanında farklı yöntemlerin kullanılabileceği ve yeni araştırma konularının ortaya konulması gerektiği ifade edilmiştir. Sosyal sermaye, stresle manevi başa çıkma ve tanrı tasavvuru gibi konularda yapılacak araştırmalar, manevi danışmanlığın bilimsel dayanaklarını güçlendirecek ve bu alandaki uygulamaların etkinliğini artıracaktır. Ayrıca, disiplinlerarası yaklaşımlar doğrultusunda manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin psikoloji, din eğitimi ve diğer alanlarla entegrasyonu önerilmiştir. Bu öneriler, manevi danışmanlık hizmetlerinin daha kapsayıcı ve etkili bir şekilde sunulmasına olanak sağlayacaktır.

Son olarak, öneriler arasında yer alan model geliştirme çalışmaları ve pratik uygulamaların genişletilmesi ihtiyacı, bu alanda yeni ve yaratıcı yaklaşımların geliştirilmesine yönelik bir gerekliliği ortaya koymaktadır. Manevi danışmanlık ile affetme terapisi gibi yaklaşımların sentezlenmesi, bu alanda daha bütüncül ve etkili bir modelin oluşmasına zemin hazırlayabilir.

Tüm bu öneriler doğrultusunda, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin toplumun farklı kesimlerine hitap eden, bilimsel temellere dayalı, disiplinlerarası bir yapıda ve sürdürülebilir bir şekilde yapılandırılması önem arz etmektedir. Hem yasal düzenlemelerin yapılması hem de eğitim programlarının geliştirilmesi, bu hizmetlerin kurumsallaşması açısından kritik bir rol oynayacaktır.

Araştırmalarda sunulan öneriler genel olarak manevi destek uygulamalarına, eğitim ve program geliştirmeye, araştırmalara, yasal düzenlemelere, mesleki gelişim ve eğitime, yeni modellere, disiplinler arası yaklaşımlara, kaynak ve materyal geliştirmeye ilişkindir. Bu başlıklar altında; özellikle manevi destek uygulamalarının geliştirilmesi, lisans ve lisansüstü düzeyde bölümler açılması, yasal düzenlemelerle manevi danışmanlığın yaygınlaştırılması ve bu alanda kadrolar açılması, farklı disiplinlerle çalışmalar yapılarak bu alanın geliştirilmesi, kaynaklar hazırlanarak uygulamaların desteklenmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur. Bu önerilerden hareketle Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberliğin gelişmesi için yapılacak birçok çalışmanın olduğunu ve bu alanda hem teorik hem de uygulamalı çalışmalara daha fazla ihtiyaç duyulduğunu söylemek mümkündür.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de manevi danışmanlık üzerine yapılan lisansüstü tezlerin eğilimini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Böylelikle bu alanda yapılan lisansüstü çalışmaların eğilimleri belirlenerek alana bütüncül bir bakış açısı sunulmuş, manevi danışmanlık alanının gelişimi için neler yapılabileceği ortaya konulmuş, ayrıca yapılan çalışmaların güçlü ve zayıf yönleri tespit edilerek gelecek araştırmalara ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Bu bölümde, araştırma bulgularına dayanarak elde edilen sonuçlar ve yapılan öneriler sunulmuştur.

5.1. Sonuçlar

- Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında doktora tez sayısı oldukça azdır. Bu alanda gelişim sağlanması için nitelikli araştırmaların artması gerekmektedir.
- İncelenen tezlerin büyük çoğunluğu kadın araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir.
- Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında hazırlanan tezlerin çoğu Bursa Uludağ, Marmara ve Necmettin Erbakan Üniversitelerinde gerçekleştirilmiştir.
- Manevi danışmanlık ve rehberlik tezlerinde en sık kullanılan araştırma yöntemlerinin nitel yöntemler olduğu, veri toplama aracı olarak ise genellikle yarı yapılandırılmış görüşme formlarının tercih edildiği görülmüştür.
- Bazı tezlerde araştırma yöntemleri ve veri toplama araçlarına dair bilgi verilmemesi, tezlerin bilimsel nitelikleri açısından olumsuz bir bulgu olarak değerlendirilmektedir.
- Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında disiplinler arası çalışmaların yapılması önemlidir ve manevi danışmanlıkla ilgili çalışmaların daha çok farklı disiplinlerde yapılması gerekmektedir.
- Manevi danışmanlık ve rehberlikle ilgili olarak yasal düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç vardır.
- Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim ihtiyacı bulunmaktadır.

- Manevi danışmanlık ve rehberlikle ilgili olarak materyal ve kaynak geliştirilmesine ihtiyaç vardır.
- Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri kurumlarda yeterince bilinmemektedir.

5.2. Öneriler

- Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında doktora tezlerinin sayısının artırılması teşvik edilmelidir. Bunun için akademik programlar genişletilmeli ve bu alana yönelik daha fazla burs ve destek sağlanmalıdır.
- Manevi danışmanlık ve rehberlik, yalnızca dini veya manevi konularla sınırlı kalmamalı, psikoloji, sosyoloji, eğitim ve sağlık gibi farklı disiplinlerle iş birliği yapılarak disiplinlerarası çalışmaların artırılması sağlanmalıdır.
- Lisansüstü tezlerde araştırma yöntemlerinin ve veri toplama araçlarının açıkça belirtilmesi, bu çalışmaların bilimsel niteliklerini artıracaktır. Bu doğrultuda lisansüstü öğrencilerinin daha iyi yöntem bilgisi edinmesi için danışmanlar tarafından yönlendirilmesi ve eğitim programlarının güncellenmesi önemlidir.
- Manevi danışmanlık ve rehberlik alanının gelişmesi için yasal düzenlemeler yapılmalı ve bu hizmetlerin kurumsallaşması sağlanmalıdır. Özellikle hastaneler ve cezaevleri gibi kurumlarda manevi danışmanlık hizmetlerinin daha yaygın hale getirilmesi için mevzuat düzenlemeleri yapılmalıdır.
- Bu alanda çalışan profesyonellerin mesleki gelişimlerinin sürekli hale getirilmesi ve süpervizyon mekanizmalarının oluşturulması, hizmet kalitesini artıracaktır. Ayrıca, yeni teknikler ve modeller geliştirilerek bu hizmetlerin daha etkili bir şekilde sunulması sağlanmalıdır.
- Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında kullanılan kaynak ve materyallerin geliştirilmesi, bu alandaki uygulamaların daha nitelikli hale getirilmesine katkı sağlayacaktır. Özellikle üniversitelerde bu alana yönelik ders kitapları ve rehber materyallerin hazırlanması teşvik edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aladağ, B. Y.** (2023). *Spor Bilimleri Alanında Bedensel, Zihinsel, Görme Ve İşitme Engelliler İle İlgili Yayınlanan Tezlerin İçerik Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi. Malatya.
- Altaş, N.** (2000). Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41(1), 327-350.
- Arslan, E.** (2022). Nitel Araştırmalarda Geçerlilik ve Güvenilirlik. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51), 395-407.
- Ayabe, M. A.** (2024). *Türkiye’de Fen Bilimleri Eğitiminde 2012-2022 Yılları Arasında Bilimsel Süreç Becerileri Üzerine Yapılan Lisansüstü Tezlerin Betimsel İçerik Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi. Kahramanmaraş.
- Aydın, Y., & Üzümlü, Y.** (2023). Okul Psikolojik Danışmanlarının Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Yönelik Görüşleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 2009-2029.
- Başer, S.** (2009). *Hastanede Din Hizmetleri Modeli*, [Erişim: 24.07.2024, https://isamveri.org/pdfdrg/D207288/2009_2/2009_BASARS.pdf]
- Bayındır, S.** (2023). *Otizmlili Çocuğa Sahip Ailelerin Manevi Danışmanlık ve Rehberlik İhtiyaçları*. Yüksek lisans tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Belen, F., Z.** (2014). *Manevi Danışmanlıkta Bibliyoterapi Tekniği ve Uygulanması*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Büyüköztürk, Ş.** (2013). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Cebeci, S.** (2010). Bir Din Eğitimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. VIII., S. 19, İstanbul, ss. 53-69.
- Coşkunsever, A.** (2018). *Sosyal Hizmetlerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

Creswell, J. W. (2021). *A concise introduction to mixed methods research*. SAGE publications.

Çalık, M., & Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. *Eğitim ve Bilim*, 39(174), 33-38.

Demirel, H., & Çınar, F. (2024). Spiritual Counseling and Guidance in the Process of Preventing and Rehabilitating Juvenile Delinquency: A Research on the Views of Guidance Teachers/Psychological Counselors. *Turkish Studies-Comparative Religious Studies*, 19(1).

Dilen, H. (2019). *Manevi Danışmanlık ve Varoluşçu Psikoterapi*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Düzgüner, S. (2018). Nereden çıktı bu maneviyat: Manevi bakımın temellerine ilişkin kültürlerarası bir analiz (A. Ayten, M. Koç, & N. Tınaz, Ed.), *Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-1* içinde (s. 17). Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

Düzgüner, S., & Ayten, A. (2020). *Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri temel bilgiler kılavuzu*. Ankara: DİB.

Er, H. (2001). Dr. Avni Mahmut ve Türkiye'de akıl hastalıkları eğitimi. *Tıp Tarihi Araştırmaları*, 10, 185.

Gökmen, A. (2021). “Manevi Danışmanlık ve Rehberlik” Çalışmaları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi (2017-2020). *Akif*, 51(1), 174-195.

Gümüş, B. B., & Beki, A. (2021). Sosyal Hizmet ve Bazı Sosyal Bilim Alanlarında Maneviyat Üzerine Yapılan Çalışmaların Karşılaştırmalı Analizi. *Toplumsal Politika Dergisi*, 2(2), 84-108.

Gürkan, E., & Akbaş, M. (2024). Manevi danışmanlık ve psikoterapi: Dünyada ve Türkiye’de manevi danışmanlığın gelişimi. *Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi Psikoloji Dergisi (KIÜ)*, 2(1), 41- 60.

Güven, İ. F. (2020). Türkiye’de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Alanında Yapılan Tezler (2018-2019) Üzerine Değerlendirmeler. *Türk Manevi Danışmanlık Ve Rehberlik Dergisi*(1), 119-157.

Harputlu, İ. (2023). *Gazilerin Karşılaştığı Sorunlar ve Manevi Danışmanlık İhtiyaçları Üzerine Bir Araştırma*. Doktora tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Harris, K. A., Randolph, B. E., & Gordon, T. D. (2016). Danışanlar ne ister? Danışmanlıkta manevi ihtiyaçların değerlendirilmesi: Bir literatür taraması. *Klinik Uygulamada Maneviyat*, 3 (4), 250–275.

İşbilen, N. (2023). Manevi Danışmanlık Üzerine Fenomenolojik Bir Analiz: Morristown Tıp Merkezi Healthcare Chaplaincy (ABD) Örneği. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 64(2), 591-628.

İşbilici, H. İ. (2020). *Çevrim içi manevi danışmanlık uygulamaları: avantaj ve dezavantajlar*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kanca, H. K. (2022). Temel Özellikleri Bağlamında Hastanelerdeki Manevi Danışmanlığın İlke ve Esasları. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (22), 406-423.

Kanger, F. (2015). Manevi rehberlikte proaktif bir yaklaşım olarak Hz. Muhammed'in (sav) örnekliliği. *İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi/IZU Journal of Social Science*.

Karaboğa, S. (2023). *Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında Bulunan ve Aile Hekimliği Anabilim Dallarında Yapılan Kardiyovasküler Hastalıklar ile İlgili Tezlerin İçerik Analizi*. Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Ankara Bilkent Şehir Hastanesi. Ankara.

Karagül, A. (2012). Manevi Bakım, Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eitimi" Hollanda Örneği". *Dini araştırmalar*, 15(40).

Karasar, N. (2000). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayınları.

Ketrez, B. (2023). *Türkiye’de Çocuk İstismarı: Sosyoloji Alanında Lisansüstü Tezler Üzerine İçerik Analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi. Sivas.

Kılınçer, H. (2017). *Tıp, Psikoloji Ve İlahiyat Öğrencilerinin Türkiye’deki Manevi Danışmanlık Ve Rehberlik Uygulamalarına Yönelik Tutumları Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Koç, D., & Güldaş, F. Z. (2021). Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Çalışmaları (2016-2020) Üzerine Bir Swot Analizi. *Türk Manevi Danışmanlık Ve Rehberlik Dergisi*(4), 39-74.

Koç, M. (2012). Manevi-[psikolojik] danışmanlık ile ilgili Batı'da yapılan bilimsel çalışmaların tarihi ve literatürü (1902-2010) üzerine bir araştırma-I. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 12(2), 201-237.

Koç, M. (2024). Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Aile ve Dini Rehberlik Merkezlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (2003-2024): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi. *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, (9), 165-262.

Kurt, S. (2024). *Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında manevi danışman ile sağlık personeli arasındaki multidisipliner çalışma: Hollanda örneği*. Yüksek lisans tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Lartey, E. Y. (1993). African perspectives on pastoral theology: A contribution to the quest for more encompassing models of pastoral care. *Contact*, 112(1), 3-11. <https://doi.org/10.1080/13520806.1993.11758748>

Mesleki Yeterlilik Kurumu, (2019). [Erişim: 30.08.2024, <https://myk.gov.tr/19UMS0728-6%20Rev%2000%20Manevi%20Dan%C4%B1%C5%9Fman.pdf>]

Metin, O., & Ünal, Ş. (2022). İçerik analizi tekniği: İletişim bilimlerinde ve sosyolojide doktora tezlerinde kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 273-294.

Mutlu, N. (2024). *Göç Eden Geleneksel Toplumlarda Manevi Danışmanlık: Ahıskalı Türkler örneği*. Doktora tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Nural, A., & Tosun, Ü. (2023). Manevi danışmanlık ile hümanist psikoloji arasındaki ilişki. *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, (7), 101-118.

Ocak, E. (2024). *Sevgi Evlerinde Kalan Çocuklara Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi, İslami İlimler Enstitüsü, Denizli.

Ok, Ü. (2008). *İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi*. Manevi Sosyal Hizmetler (Ed. A.Seyyar). İstanbul: Rağbet.

Öcak, Y. (2024). *Kadın Konukevlerinde Sunulan Manevi Danışmanlık Ve Rehberlik Hizmetleri Üzerine Nitel Bir Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Öktem, A. (2023). Huzurevlerinde yaşlıların ihtiyaç duydukları manevi gereksinimler.

Özdemir, B. E., & Göcen, G. (2024). Manevi Danışmanlık Sürecinde Karşılaşılan Direnç Noktaları ve Bununla Baş Etmeye Çalışan Manevi Danışman Yeterlilikleri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 65(1), 63-92.

Özdoğan, Ö. (2006). İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2: 127-141.

Özkan, A. (2017). Hastanelerde sunulan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri üzerine bir araştırma (A. Ayten, Ed.), *Manevi danışmanlık ve rehberlik teori ve uygulama alanları* içinde (s. 61-101). Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

Özoğul, A. (2020). *Manevi Danışmanlık Ve Rehberlikte Logoterapinin Uygulanabilirliği*. Yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Polat, S. ve Ay, O. (2016). Meta-sentez: Kavramsal bir çözümleme. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi- Journal of Qualitative Research in Education*, 4(1), 52-64.

Rodrigues S. A., de Carvalho E. Z. N., Campos C. A., Fontanella B. J. B., Melo D. G.. (2024). Exploring spiritual/religious coping strategies among mothers of children with severe or profound intellectual disability during genetic counseling in Brazil. *J Genet Couns.* 2024 Aug;33(4):745-756. Epub 2023 Sep 4. PMID: 37665163.

Sajadi, M., Niazi, N., Khosravi, S., Yaghobi, A., Rezaei, M., & Koenig, H. G. (2018). Effect of spiritual counseling on spiritual well-being in Iranian women with cancer: A randomized clinical trial. *Complementary therapies in clinical practice*, 30, 79-84.

Schlauch, C. R. (1985). Defining pastoral psychotherapy. *Journal of Pastoral Care*, 39(3), 219-228.

Selçuk, Z., Palancı, M., Kandemir, M. & DüNDAR, H. (2014). Eğitim ve bilim dergisinde yayınlanan araştırmaların eğilimleri: İçerik analizi. *Eğitim ve Bilim*, 39(173), 430-453.

Söylev, Ö. (2015). Psikolojik Yardım Hizmetleri Bağlamında Türkiye’de Dinî Danışma ve Rehberlik. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 287-308.

Söylev, Ö. F. (2014). *Türkiye’de Dini Danışma ve Rehberlik – Alanları İmkânları ve Yöntemleri - (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)”,* Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa.

Söylev, Ö. F. (2016). Din görevlilerinin hastanelerde manevi bakım hizmetlerine ilişkin görüşleri. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik II*. İstanbul: Dem Yayınları

Sözcü, Z. (2017). Dini danışma ve rehberliğin hayatımızdaki yeri ve önemi. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 3(1), 207-220.

Suhartono, S., Umar, S., & Kuncoro, A. (2024). Implementation of spiritual guidance and counseling for students at jamilurrahman islamic high school bantul. *Jurnal Ilmu Pendidikan dan Sains Islam Interdisipliner*, 19-27.

Şahin, Z. A. (2020). *Psikoloji ve psikoterapide din*. MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Şenbaş, H. (2019). *Psiko-Sosyo-Teolojik Yaklaşımlar Çerçevesinde Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Teorik Temelleri ve Pratik Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Şimşek, F. Z. (2019). *Manevi Danışmanlık İlkeleri Bağlamında Mevlana Ve Yunus Emre Düşüncesinin Değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Tan, H. (2011). *Psikolojik danışma ve rehberlik: Teori ve uygulama*. Alkım Yayınevi.

Taş, M. (2023). Türkiye’deki manevi danışmanlık hizmetleri ve alanları.

Tutar, H. (2022). Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik: Bir model önerisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 117-140.

Türk, E. (2018). Dini danışma ve rehberliğin kapsamı, sınırları, gerekliliği üzerine bir inceleme. *Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*.

Vitorino L. M., Machado Teixeira P. H., Dominato P. C., de Azevedo M. P. C., Resende M. M., Lucchetti G. (2024). Manevi bakım eğitiminin tıp öğrencilerinin kendi bildirdikleri

yeterliliklerine etkisi: Yarı deneysel bir çalışma. *Palyatif ve Destekleyici Bakım* . 2024;22(2):251-257.

Yenen, İ. (2017). Türkiye’de Manevi Danışmanlık Ve Rehberlik Literatürü Üzerine Bibliyografik Bir Çalışma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (46), 157-219.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Yıldızhan, Ş. (2023). *Hastanelerde yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde problem ve beklentiler*. Doktora tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Yılmaz, N. (2012). *Aile İrşad ve Rehberlik Bürolarında Yapılan Dini Danışmanlık – Çorum Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.

Yosep, I., Hikmat, R., Lindayani, L., & Mardhiyah, A. (2023). Spiritual intervention to improve psychological wellbeing on cancer patient: A scoping review. *J. Nurs. Care*, 5(2), 114-124.

EKLER

EK-1: ÇALIŞMADA KULLANILAN MANEVİ DANIŞMANLIK ÜZERİNE HAZIRLANAN TEZLER

Akbolat, A. (2022). *Kronik Hastalarda İyi Oluş Ve Maneviyat: Nitel Bir Araştırma.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Akkaya, M. N. (2022). *Kabul Ve Kararlılık Terapisi Ve Manevi Danışmanlık Uygulamaları.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi.

Aksan, B. K. (2019). *Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık: Ankara İlinde Bulunan Bir Kamu Hastanesi Örneği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.

Asya, A. S. (2023). *Köy Hocası Mecmuasının Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bağlamında Değerlendirilmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi.

Ay, M. (2017). *İslami Açından Manevi Rehberlik Ve Manevi Rehberin Özellikleri.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Avrupa İslam Üniversitesi.

Aydoğdu, A. (2023). *İsviçre’deki Müslümanlara Yönelik Manevi Danışmanlık Uygulamaları Ve Yeni İhtiyaç Alanları Üzerine Nitel Bir Araştırma.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi.

Bahadır, A. (2022). *Klinik Manevi Danışmanlık Eğitimi: Almanya KSA Modeli ve Türkiye’de Uygulanması.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Baygeldi, M. R. (2022). *Kültürel Sermayeden Sosyal Sermayeye Maneviyat ve Din: Hükümlülerin Manevi Danışmanlık Deneyimleri.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi.

Bayındır, S. (2023). *Otizmlı Çocuğa Sahip Ailelerin Manevi Danışmanlık ve Rehberlik İhtiyaçları.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi.

Belen, F. Z. (2014). *Manevi Danışmanlıkta Bibliyoterapi Tekniği ve Uygulanması.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi.

Bozkaya, T. (2023). *Pozitif Psikoloji Bağlamında Din Eğitimi Temelli Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (Sivas GSB Yurtlarında Kalan Kız Öğrenciler Örneği)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.

Can, M. (2023). *Varoluşçu Psikoloji Bağlamında Manevi Danışmanlık Süreci*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi.

Çakır, B. (2023). *Manevi Danışmanlık Açısından Algılanan Stres, Başa Çıkma, Psikolojik Dayanıklılık ve Tevekkül Arasındaki İlişkiler Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi.

Demir, İ. (2023). *Manevi Danışmanlar Gözüyle Hastanelerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Uygulamaları Üzerine Nitel Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi.

Demirel, H. (2023). *Çocuk Suçluluğunu Önleme ve İyileştirme Sürecinde Manevi Rehberlik*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi.

Dilen, H. (2019). *Manevi Danışmanlık ve Varoluşçu Psikoterapi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi.

Durmuşlar, Z. K. (2023). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bağlamında Osmanlılarda İmamların Faaliyetleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi.

Duva, İ. (2018). *Manevi Rehberlikte Din Görevlilerinin Yeterliliği Ve Bu Alana Duyulan İhtiyaç*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Avrupa İslam Üniversitesi.

Ertürk, H. (2022). *Psikolojik/Manevi Danışmanlık Ve Rehberliktetasavvuf'un Rolü Ve İmkanları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi.

Gül, M. E. (2023). *Ceza İnfaz Kurumlarında Manevi Danışmanlık Ve Rehberlik Hizmetlerinin Verimliliği: Nitel Bir Araştırma (Ağrı Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uşak Üniversitesi.

Harputlu, İ. (2023). *Gazilerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Manevi Danışmanlık İhtiyaçları Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi.

İnal, S. (2021). *Onkoloji Servislerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Etkisi (Hastalığı Kabul, Anlamlandırma Ve Açıklama)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi.

İnci, A. A. (2023). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bağlamında Kur'an-ı Kerimdeki Kadın Kıssalarında Bibliyoterapik Unsurlar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.

İncir, Z. V. (2019). *Manevî Danışmanlıkta Naratif Terapi ve Anlam Arayışı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi.

İşbilici, H. İ. (2020). *Çevrim İçi Manevi Danışmanlık Uygulamaları: Avantaj ve Dezavantajlar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi.

Kalmi, Ş. A. (2023). *2001 Yılından Günümüze Ceza İnfaz Kurumlarında Yürütülen Manevi Rehberlik Çalışmaları ve Mevzuatı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi.

Karlık, Z. (2021). *Manevi Danışmanlık Ve Rehberlikte Kriz Terapisi Üzerine Düşünceler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi.

Kartal, M. (2023). *Televizyonlarda Yayınlanan Dini İçerikli Programların Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi.

Kavas, E. (2023). *Askeriyede Manevi Danışmanlık Ve Rehberlik*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi.

Kılınç, S. (2018). *Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Manevi Rehberlik Alanındaki Rolü Ve Önemi (Almanya Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Avrupa İslam Üniversitesi.

Kılınçer, H. (2017). *Tıp, Psikoloji ve İlahiyat Öğrencilerinin Türkiye'deki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Uygulamalarına Yönelik Tutumları Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi.

Kocaoğlu, M. (2023). *Türkiye'de Manevi Danışmanlığın Uygulama Alanları ve Psikolojik Danışma Becerileri Perspektifinden Yerinin Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi.

Kurt, E. (2021). *Kanser Hastalarında Manevi Danışmanlık Uygulamalarının Kaygı Ve Yaşam Kalitesi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi.

Kurtoğlu, H. (2020). *Hastanelerde Yürütülen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Değerlendirilmesi (Marmara Bölgesi Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi.

Memiş, H. (2018). *Manevi Danışmanlık Uygulamalarının Ergenlerin Ergenlik Sorunlarıyla Başa Çıkma Düzeylerine Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sabahattin Zaim Üniversitesi.

Mutlu, N. (2024). *Göç Eden Geleneksel Toplumlarda Manevi Danışmanlık: Ahıskalı Türkler Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi.

Özkan, A. (2019). *Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık: Bir Karma Yöntem Araştırması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi.

Özoğul, A. (2020). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Logoterapinin Uygulanabilirliği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.

Sarı, R. (2019). *Hastane Hizmetleri Kapsamında Kadın Doğum Bölümünde Manevi Danışmanlık (Konya Dr. Ali Kemal Belviranlı Kadın Doğum ve Çocuk Hastanesi Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Şenbaş, H. (2019). *Psiko-Sosyo-Teolojik Yaklaşımlar Çerçevesinde Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Teorik Temelleri ve Pratik Yansımaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.

Şimşek, F. Z. (2019). *Manevi Danışmanlık İlkeleri Bağlamında Mevlana ve Yunus Emre Düşüncesinin Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Taşçı, N. (2021). *Denetimli Serbestlik Tedbiri Altındaki Hükümlülerin Rehabilitasyonu ve Mükerrer Suçun Önlenmesinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (Dindarlık ve Suç İlişkisi Üzerine Araştırma)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi.

Taşkın, H. H. (2019). *Lise Öğrencilerindeki Akademik Başarı ve Sınav Kaygısı ile Manevi Danışmanlık ve Rehberlik İlişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uşak Üniversitesi.

Tekeş, A. (2019). *Manevi Bakım Hizmetlerinin Kaygı, Depresyon Ve Umutsuzluk Üzerine Etkisi* (Kayseri Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Örneği). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi.

Tınmaz, G. (2019). *Fransa’da Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Çalışmaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi.

Uzun, F. Z. (2022). *Yas Danışmanlığı ve Yas Sürecinde Manevi Danışmanlık*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi.

Ünal, A. G. G. (2022). *Hastanelerde Manevi Destek Uygulamaları. Türkiye ve Almanya’da Mukayeseli Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.

Yaylak, M. Ö. (2021). *Almanya’da Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Modelleri Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Yıldırım, M. (2019). *İhsan Modeli ile Manevi Danışmanlık Uygulamalarının Psikolojik Rahatsızlıklar Üzerindeki İyileştirici Etkisi Üzerine Deneysel Bir Çalışma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.

Yıldızhan, Ş. (2023). *Hastanelerde Yürütülen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinde Problem ve Beklentiler*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi.

Yılmaz, A. (2022). *Manevi Danışmanlık ve Affetme Yönelimli Terapiler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.

EK-2: ANALİZ FORMU

	Tez 1	Tez 2	Tez 3	Tez ...
1. Lisansüstü tezlerin türlerine göre dağılımı nasıldır?				
2. Lisansüstü tezlerin hazırlandıkları yıllara göre dağılımı nasıldır?				
3. Lisansüstü tezleri hazırlayan araştırmacıların cinsiyete göre dağılımı nasıldır?				
4. Lisansüstü tezlerin danışmanlarının unvanlarına göre dağılımı nasıldır?				
5. Lisansüstü tezlerin hazırlandıkları üniversitelere göre dağılımı nasıldır?				
6. Lisansüstü tezlerin hazırlandıkları bölümlere göre dağılımı nasıldır?				
7. Lisansüstü tezlerin amaçları nelerdir?				
8. Lisansüstü tezlerde kullanılan yöntemler ve araştırma desenleri nelerdir?				
9. Lisansüstü tezlerin veri kaynakları nelerdir?				
10. Lisansüstü tezlerde kullanılan veri toplama araçları nelerdir?				
11. Lisansüstü tezlerde kullanılan veri analizi yöntemleri nelerdir?				
12. Lisansüstü tezlerde yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışmaları nelerdir?				
13. Lisansüstü tezlerin bulguları nelerdir?				
14. Lisansüstü tezlerin ulaştığı sonuçlar nelerdir?				
15. Lisansüstü tezlerde dile getirilen öneriler nelerdir?				